KASVOKKAIN
Helinä Rautavaaran museon kokoelmanäyttelyn esinetekstit

HELINÄ
RAUTAVAARAN
MUSEO

Kasvokkain – Helinä Rautavaaran museon kokoelmanäyttely

”Mulla oli aina tarve mennä sisälle joukkoon ja mukaan, se on minusta aivan luonnollista. Siitä syystä olen erilainen kuin muut tutkijat, että en mä tutki, mä elän siellä mukana”.

Helinä Rautavaara (1928-1998) matkusti ensin Euroopassa ja sitten yhä laajenevissa kulttuuripiireissä kauempana maailmalla. Hän halusi nähdä, kokea ja ymmärtää. Uteliaisuus ja halu seurata omaa intohimoaan liittävät hänet varhaisten naispuolisten tutkimusmatkailijoiden joukkoon. Myös he liikkuivat maailmalla yksin ja kevyin kantamuksin.

Rautavaara nauhoitti, kuvasi, kirjoitti ja toi matkoilta mukanaan esineitä, joista kasvoi museokokoelma. Nämä esineet, niihin liittyvät tarinat ja Ruusulankadun kansainväliset sunnuntaisalongit aseinaan Rautavaara taisteli sodan jälkeistä harmautta vastaan. Nyt Rautavaaran kokoelma on tullut osaksi muuttuvaa suomalaista perintöä. Kokoelmanäyttely elää ja kasvaa uusien tarinoiden ja tulkintojen kerrostamana.

”Todellinen rauha voidaan saavuttaa vain ihmisten sydämissä. Ihmiskunnan historiassa ne yhteisöt, jotka ovat onnistuneet ymmärtämään toisiaan ja toistensa tunteita, ovat kokeneet syvän rauhan. Ymmärtämättömyys aiheuttaa pelkoja, ennakkoluuloja ja johtaa konflikteihin.” (Senegalilainen kirjailija ja toimittaja Alioune Diop, 1966. Helinä Rautavaaran kotikirjasto).

HELINÄ RAUTAVAARA

Tutkija, kokija, toimittaja, opettaja ja keräilijä

"Mä menin oppimaan ja kunnioittamaan. Kyllä se näkyi niissä mun kirjoituksissakin siinä alussa, että mulla saattoi olla vähän semmoinen epämääräinen asenne, mutta sitten kun mä pääsin sisälle sinne Ceyloniin, niin sävy muuttui täysin. Totta kai mä olin 50-luvun kasvatti, mutta totta kai mä itsekin kehityin."
(Helinä Rautavaara muistelee, 1997).

Helinä Rautavaara (1928-1998) syntyi Helsingissä akateemiseen perheeseen. Hän kävi Helsingin suomalaista yhteiskoulua ja harrasti pianon soittoa. Rautavaara opiskeli Helsingin yliopistossa psykologiaa ja kasvatustiedettä ja teki piirustuslaitoksella croquis-harjoituksia. Hän kävi myös Ylioppilaslehden toimittajakurssin. Ensimmäiselle Euroopan ulkopuoliselle matkalle Pohjois-Afrikkaan hän lähti vuonna 1954. Rautavaara oli avioitunut, eronnut ja läpikäynyt vaikean leikkauksen.

Toinen kaukomatka suuntautui Lähi-idän halki Intiaan. Tien päältä Rautavaara kirjoitti Peukaloliisan matkakertomuksia Seura-lehteen. Vuonna 1958 hän sai kahden vuoden stipendin Yhdysvaltoihin. Opintojen päätyttyä Rautavaara lähti pitkälle pyörämatkalle Väli- ja Etelä-Amerikkaan. Täällä hän liikkui tutkijana ja toimittajana nauhoittaen, kuvaten ja kirjoittaen kokemuksistaan. Suomeen hän palasi kuusi vuotta myöhemmin.

Matkoillaan Rautavaara tutustui ihmisiin, meni mukaan yhteisöjen elämään ja halusi oppia ja ymmärtää. Vuonna 1966 hän osallistui afrikkalaisen kulttuurin festivaaleille (Premier festival des Arts Négres) Senegalissa ja Unescon konferenssiin Beninissä. Pian sen jälkeen hän suoritti jatko-opintoja Saõ Paulon yliopistossa Brasiliassa. Väitöskirjatyö jäi kuitenkin kesken näön voimakkaan heikkenemisen vuoksi.

1970-80 -luvuilla Rautavaara matkusti Ugandassa, Ghanassa, Nigeriassa ja Senegalissa. 1990-luvulla hän teki useita lyhyitä matkoja ennestään tuttuihin kohteisiin. Viimeistä kertaa Rautavaara lähti maailmalle vuotta ennen kuolemaansa. Hän karkasi sairaalasta viikoksi Marokkoon ja palasi mukanaan berberien hääkoruja ja mattoja.

Keräilijä Rautavaarasta tuli vähitellen. Hänen matkustustapansa ja varallisuutensa eivät sallineet laajamittaisia hankintoja ennen 1980-lukua. Vasta vanhemmilta saatu perintö mahdollisti kokoelman systemaattisen kartuttamisen. Rautavaaran kokoelmaan kuuluu noin 3 000 esinettä, kymmeniä tuhansia valokuvia, satoja tunteja äänitteitä ja kymmeniä tunteja kaitafilmiä.

Esineitä ja muistiinpanoja Helinä Rautavaaran henkilöhistoriallisesta kokoelmasta.

1. Juliste, Nigeria

Festac 77 -juliste Nigerian matkalta 1977, jolloin Rautavaara osallistui Afrikan kulttuurin festivaaleille. (Rhi3)

2. Juliste

Reggae-tapahtuman juliste 1980-luvulta. Helinä Rautavaara oli innokas reggae-harrastaja. Hän oleskeli Jamaikalla vuonna 1981 ja osallistui Bob Marleyn hautajaisiin.

3.-4. Nauhuri ja suuri kelanauhuri

Rautavaara lainasi nauhureita myös radioasemilta.

5.-6. Kamerat

Super8 kaitafilmikamera ja Panasonicin videokamera olivat ahkerassa käytössä. (Rhi4)

7. Passeja, viisumeita ja opintokirja

8. Muistiinpanoja, piirroksia ja näyttelyesitteitä

Rautavaara tallensi näkemäänsä ja kokemaansa etnografiseen tapaan jo ennen kuin oli perehtynyt tieteenalaan. Kuvissa näkyy taitava piirrosjälki.

9. Rautavaaran henkilökohtainen asu, Guatemala

Monet guatemalalaiset naiset käyttävät edelleen perinteisiä asuja. Historia ja mayojen kalenteri ovat inspiroineet pukujen kuvioita ja värejä. Yleisimmin käytetyt värit ovat punainen, sininen ja keltainen. Pukuun kuuluu aina paita, hame ja vyö-osa. Usein asuun liitetään myös päänauha, hattu, shaali tai esiliina. Kankaita kudotaan sekä jalka- että käsikäyttöisillä kangaspuilla. Pukujen yksityiskohdat ja kirjailut kertovat kantajansa sosiaalisesta asemasta.

Nykyään eri alueiden asuja voidaan sekoittaa ja yhdistellä. Rautavaaran käyttämä puku on peräisin Xelan alueelta. Paidassa on alueelle tyypilliseen tapaan kirjailtuna kukkia. Muita suosittuja aiheita ovat lintu- ja tähtikirjailut. Hame on tehty villasta ja kudottu jalkakangaspuilla.

10. Mbulu ngulu kota-kansa, Gabon

Mbulu ngulu on esi-isien luut sisältävän säilytysastian vartija. Säilytysastia on yleensä kangasnyytti tai kori. Mbulu ngulu asetetaan korin päälle. Korista huolehtiminen on ollut kunnia-asia eläville sukulaisille. Veistoksen avulla kuolleiden sukupolvien valta ja voima ovat
säilyneet elävien ihmisten hallussa. Kuolleen, arvostetun esi-isän on uskottu vaikuttavan hautakorista huolehtivan

sukulaisen menestykseen. Puinen veistos on päällystetty metallilla, josta heijastuu valoa korin hämärään säilytyspaikkaan. Metallipinnan on uskottu heijastavan pois noituutta ja pahoja aikomuksia. Kristinuskon ja siirtomaa-ajan myötä siirryttiin uusiin hautaamisen tapoihin ja tämä perinne on kadonnut. (HRE1102)

YLIRAJAISTA ELÄMÄÄ

Sydän Somaliassa, juuret Suomessa

**"Ihmisillä on valmiit ennakkoluulot siitä mitä voin olla.
Minun on sovittava käsitykseen siitä millainen on afrikkalainen, pakolainen,
maahanmuuttaja tai muslimi. Kokemuksesta tiedän, että nämä kaikki määreet
ja niihin liitetyt negatiiviset asiat tiivistyvät sanaan somali. Somali on syrjäytynyt,
alistettu, varas, raiskaaja, taakka, sossupummi ja islamistimerirosvo.**

Vuonna 1988 alkanut sisällissota johti Somalian valtion romahtamiseen vuonna 1991. Tänä päivänä yli miljoona somalialaista asuu Etiopiassa, Keniassa, Arabian niemimaan maissa, Britanniassa, Pohjois-Amerikassa ja pohjoismaissa.

Somalian ulkopuolella asuvat somalit muodostavat somalidiasporan; eli kotimaan ulkopuolelle hajaantuneiden yhteisön. Sekä sopeutuminen uuteen että omasta kulttuurista kiinnipitäminen ovat tärkeitä elementtejä diasporassa. Ihmiset ovat tietoisia juuristaan ja pitävät yhteyttä kotimaahansa, mutta samalla he rakentavat uutta elämää. Perheenjäsenet ovat ympäri maailmaa levittäytyvän sukulaisverkoston jäseniä.

Ensimmäiset somalialaiset saapuivat Suomeen Neuvostoliiton kautta vuonna 1990. Nykyään Suomessa asuu yli 20 000 ihmistä, joiden äidinkieli on somali. Puolet heistä on Somalian ja puolet Suomen kansalaisia. Sotaa pakenevat ottivat mukaansa vain välttämättömän. Siksi tästä näyttelyosasta puuttuvat esineet. Kuvat kertovat Somaliasta, ensimmäisistä Suomeen saapuneista somalialaisista ja Suomessa kasvaneista nuorista.

**Olen ylpeästi somali kaikesta määrittelystä huolimatta.
Sitä tekopyhyyttä en niele kun minulle tullaan sanomaan, että olen
"hyvä somali". Minusta etsitään uhria, joka on rohkeasti kääntänyt
omalle ryhmälle selkänsä, jotta voisi olla jotain muuta.
Sori vaan kaverit, mutta olen somali – ja myös paljon muuta."
(Warda Ahmed, luokanopettaja ja aktivisti, 2016).**

SUOJELUSTA JA TALOUDELLISTA TURVAA

Korujen merkitys islamilaisessa maailmassa

"Edessä oli nyt kuuluisa, lähes tuhannen kilometrin matka erämaan halki. Karuus oli niin kouriintuntuva, että säikähtäen luuli näkevänsä aaveita, kun silloin tällöin tästä käsittämättömästä kivikosta ilmestyi vuohi- tai kamelilauma paimenineen. Kuljettaja kertoi, että nämä ihmiset elävät kuukausikaupalla pelkällä vuohenmaidolla, jopa ilman leipääkin."
(Helinä Rautavaara eli Pekaloliisa Seura-lehdessä, 1956).

Lähi-idässä sijaitsee yksi ihmiskunnan vanhimpia sivilisaatioita, jonka historia ulottuu yli 7 000 vuoden taakse. Suuret joet ja niistä johdetut kastelujärjestelmät olivat alueella kehittyneen maanviljelyn perusta. Autiomaita asuttivat karjaa paimentavat nomadit. Jo 5 000 vuotta sitten kasvavien kaupunkien välille alkoi kehittyä laajenevaa kauppaa, jonka reitit yhdistivät vähitellen Lähi-idän, Aasian, Afrikan ja Euroopan. Maailman suuret monoteistiset uskonnot; juutalaisuus, kristinusko ja islam ovat syntyneet Lähi-idässä. Myös ensimmäinen tunnettu kirjoitusjärjestelmä, astronomia ja matematiikka ovat saaneet alkunsa sieltä. Koruilla ja amuleteilla on ollut erityinen asema Lähi-idässä ja Etu-Aasiassa. Niitä annetaan yhä esimerkiksi häälahjaksi morsiamelle. Kulta on nykyään suosituin metalli, aiemmin se oli hopea. Korut ovat merkinneet paljon muutakin kuin koristautumista. Ne ovat olleet vakuutus ja naisen mukana kulkeva omaisuus, joka on voitu vaihtaa rahaksi hädän hetkellä. Koruihin liittyy usein sukua yhdistäviä tarinoita. Koruilla on myös uskottu olevan suojelua ja onnea tuovaa voimaa. Esimerkiksi Pohjois-Afrikan berberien keskuudessa sinisen värisen korukiven on uskottu suojaavan kantajaansa ja punaisen taas tuovan onnea.

Pohjois-Afrikassa helmiä on tehty myös itse. Naiset ovat murskanneet siemeniä neilikoiden kanssa, lisänneet seokseen sahramilla maustettua vettä ja tuoksuvia kasveja kuten rohtosuoputkea. Seoksesta on muotoiltu pyöreitä tai pyramidia muistuttavia helmiä. Niiden keskelle on

puhkottu reikä, ja kuivat helmet on pujotettu nauhaan.

Tanskassa astui vuonna 2016 voimaan laki, jonka mukaan turvapaikanhakijoilta voidaan takavarikoida omaisuutta, jos se ylittää 1 300 euron arvon. Myös korut vihkosormuksia lukuun ottamatta ovat lain piirissä. Yhtään korua ei kuitenkaan ole takavarikoitu.

Esineet:

1. Kaulakoru, Marokko

Amuletit liittyvät ajatukseen ihmisen halusta vaikuttaa yliluonnollisiin voimiin. Koruja ja amuletteja on kannettu niihin sisältyvän suojelusvoiman takia. Koruja kantavat sekä naiset, miehet että lapset ja niitä pidetään lähellä käyttäjän kehoa. Naisilla amuletit ovat usein suojassa vaatteiden alla. Amulettisäiliön lisäksi nauhaan on ripustettu kolmionmuotoisia laattoja, joissa on suojelukuvioina Fatiman käsi ja puolikuu. (Rai116)

2. Kaulakoru, Marokko

Helmet ovat lasia ja käsintehtyjä tuoksuhelmiä. Kolikossa on kuusisakaraisen tähden eli Salomonin sinetin kuva. Helinä Rautavaaran mukaan

koru kuului pohjoisafrikkalaisille gnawa-säädyn naisille. (HRE840)

3. Kaulakoru, Marokko

Siemenistä ja mausteista tehtyjä helmiä. (HRE842)

4. Kaulakoru, Jemen

Amulettikotelon emalikoristeen värit viittaavat algerialaiseen valmistajaan. Kolikot ovat jäljennöksiä. (Rai138)

5. Kaulakoru, Marokko

Pohjois-Afrikan amazigh-alkuperäiskansat tunnetaan nimellä berberit. He saivat nimen roomalaisilta, jotka pitivät heitä ”alkukantaisina” barbaareina. Berberit olivat taitavia hopeaseppiä. Berberinaiset käyttivät koruja niin arkisin kuin juhlissakin ja niillä uskottiin olevan hyvää tekeviä ominaisuuksia. Atlasvuorten alueella munanmuotoinen, usein emalikoristeinen hopeahelmi, taguemout, oli tavallinen riipus. Sen uskottiin lisäävän hedelmällisyyttä. (Rai136)

6. Jambiya-tikari, Jemen

Jambiya-tikari vöineen kuului vielä 1970-luvulla jemeniläisen miehen arkipukeutumiseen. Nykyään niiden käyttö on vähentynyt. Häissä tanssitaan edelleen miesten jambiya-tanssia. Sama perinne on tunnettu eri puolilla arabimaailmaa. Arabian niemimaalla ja Irakissa tikaria kannetaan vartalon etupuolella, navan kohdalla. Tikarit kertovat kantajansa sosiaalisesta asemasta ja vauraudesta, ja niitä käytetään koristautumiseen, käyttöaseet ovat erikseen. Tikarin teräosa on yleensä terästä. Vauraus ilmaistaan kahvan, tupen ja vyön materiaalivalinnalla. Arvokkaimpia ovat juutalaisten hopeaseppien taidokkaasti koristelemat hopeiset tupet ja norsunluusta tai vesipuhvelin sarvesta valmistetut, hopealla ja sametilla koristellut kahvat, sekä silkkiset, hopea- ja kultalangoilla koristellut vyöt.

Koristeluilla on erilaisia merkityksiä. Vinoneliön uskottiin suojelevan kantajaansa ”pahalta silmältä”. Kahva on luuta, johon on kiinnitetty kaksi messinkikiekkoa. Nahkavyö on koristeltu hopea- ja kuparilangoin, ja tupessa on hopeinen koristeltu kärki. Punaiset kivet ovat värjättyä lasia. (HRE674)

7. Kaulakoru, Egypti

Kaulakoru on koottu hopeahelmistä ja meripihkaa muistuttavista lasihelmistä. (Rai56)

8. Amulettikoru, Egypti

Amulettikotelo. Nelikulmaiset amulettikotelot ripustettiin kaulaan. Hopeataokset koristeltiin siksak-linjoin, joiden uskottiin suojelevan ”pahalta silmältä”. (Rai97)

9. Kaulakoru, Afganistan

Koru on Afganistanin ja Pakistanin rajaseudulla asuvien pataanien kaulakoru. Emalikoristelu ja hopeisten kulkusten käyttö oli ominaista paimentolaisten hopeasepille. Koru on esimerkki siitä, miten vanhoja amulettisäiliöitä on yhdistetty uuteen helminauhaan. Koru on yksi Helinä Rautavaaran ensimmäisistä hankinnoista. Hän osti sen Afganistanista vuonna 1957. (Rai238)

10. Hääkoru, Jemen

Jemenissä morsian oli häissään korujen verhoama. Päässä oli diadeemi, kaulassa, ohimoilla ja leuan alla koralleista ja helmistä sekä ontoista hopeahelmistä koottuja koruja, rinnassa useita amulettinauhoja, käsissä rannerenkaita ja sormuksia sekä nilkassa renkaita. Kaulanauhasta riippuu kolme amulettikoteloa, joissa voi olla paperinpalalle kirjoitettu ote Koraanista. Useimmiten kuitenkin kotelot ovat tyhjiä ja koru toimii sellaisenaan suojelevassa merkityksessä. Koru on hopeaa ja se painaa yli kilon. Korut ovat juutalaisten hopeaseppien valmistamia. (Rai182)

11. Otsakoru, Afganistan

Korallien ja muiden puolijalokivien sijaan tyydyttiin usein käyttämään lasinpalaa, jonka alle kiinnitettiin värillinen paperinpala. (Rai236)

12. Hopeakorut, Afganistan

Hopeakorut voidaan kiinnittää vaatteisiin. (Rai237, Rai240)

13. Kaulakoru, Jemen

Korun keskimmäinen medaljonki on Maria Teresian eli Levantin taaleri. Jemenin juutalaiset hopeasepät käyttivät niitä sellaisinaan riipuksina tai koruaineena. Pienet granaattiomenakuviot symboloivat hedelmällisyyttä. (Rai183)

14. Kaulakoru, Jemen

Amulettinauhan punainen kivi jäljittelee onnea tuottavaa ruusukiveä tai korallia. (Rai186)

15. Kaulakoru, Jemen

Koralli oli suosittu puolijalokivi, jonka väri kuvasti kauneutta ja jonka uskottiin tyrehdyttävän runsasta verenvuotoa. Joskus korallien sijaan käytettiin jäljennöksiä, kuten tässä ruusukiveä. Yhteen ruusukivistä on kaiverrettu profeetta Muhammedin nimikirjaimet. Korallihelmien lisäksi hankittiin lasihelmiä etupäässä Välimeren maista. (Rai185)

16. Tikarivyöt, Jemen

Etummainen jambiya on valmistettu teräksestä, kahva on lehmänluuta tai norsunluuta jäljittelevää muovia, vyö ja tuppi nahkaa, jonka ympärille saatetaan kietoa kerros värikkäitä kangassuikaleita. Kokonaisuutta parannellaan ajan myötä, ja osia saatetaan vaihtaa arvokkaampiin, jos taloudellinen tilanne antaa myöten. Vyöhön on kiinnitettynä myös hopeinen amulettisäiliö koraanin säkeitä varten sekä hopeinen kajal-värisäiliö ja puikko. (Rai 175), (Rai176)

DURGA PUJA – JUMALATAR SAAPUU KOTIIN

Juhla diasporassa

"Siinähän se kauneus juuri onkin, että vaikka elämä on modernia ympärillä niin kuitenkin nämä seremoniat säilytetään."
(Helinä Rautavaaran haastattelu, 1997).

Durga puja -festivaalissa juhlitaan Durga-jumalattaren voittoa petollisesta, muotoa muuttavasta buffalo-demoni Mahishasurasta. Juhla ilmentää hyvän voittoa pahasta, mutta se on myös sadonkorjuun juhla, jossa ylistetään kaiken elämän takana olevaa jumalatarta. Durga puja on yksi Intian suurista vuotuisista uskonnollisista juhlista. Sitä vietetään erityisesti Bengalin osavaltiossa Itä-Intiassa. Festivaalin aikana Durga-jumalattaren veistoksia ja kuvia kunnioitetaan monin tavoin, perheet vierailevat temppeleissä ja lapsille annetaan lahjoja.

Intiassa vanhat jumalpatsaat ja alttarit on tapana upottaa käytön jälkeen veteen. Pääkaupunkiseudun bengaliyhteisö käytti juhla-alttaria Suomessa vuosina 2007-2012. Hankkiessaan lopulta uuden he päätyivät lahjoittamaan vanhan alttarin museolle.

Vuonna 2019 lähes 16 miljoonaa Intian kansalaista asui kotimaansa ulkopuolella. Kyseessä on laajin maailmalla tunnettu diaspora. 2000-luvun it-buumi vauhditti intialaisten asiantuntijoiden saapumista Suomeen. Vuoden 2018 lopussa Suomessa asui noin 6 000 Intian kansalaista. Monet heistä ovat löytäneet kodin Espoosta.

Durga puja symboloi myös kotiinpaluuta. Durga-jumalattaren uskotaan asuvan Himalajan vuoristossa puolisonsa Shivan kanssa. Durga pujan aikaan hänen ajatellaan vierailevan lapsuudenkodissaan tyttäriensä Lakshmin ja Saraswatin ja poikiensa Karthikeyan ja Ganeshan kanssa.

Esineet

1. Alttari, Intia

Alttarin keskellä on Durga-jumalattaren hahmo. Durga on kookkain alttarin hahmoista ja hänen oikealla puolella on hiukan pienempi Saraswatin hahmo edessään pieni joutsen, ja hänen vieressään on riikinkukon päällä istuva Kartikeya. Vasemmalla puolella on Lakshmi-jumalatar edessään pieni pöllö. Alemmalla tasolla on norsupäinen Ganesha. Samalla korokkeella Durgan edessä on leijonahahmo, joka kohtaa kohotetuilla tassuillaan Mahishasura-demonin. Durgalla on 10 kättä, joissa kussakin on erilainen ase tai väline.
(ETN57)

2. Alttariesineet, Intia

Durga-puja -festivaalissa juhlitaan myös muita hindulaisuuden tärkeitä jumalia, joita pidetään Durgan lapsina. Lakshmi on vaurauden ja menestyksen jumalatar, Saraswati tiedon ja musiikin jumalatar, norsupäinen Ganesha hyvien aloitusten jumala ja Kartikeya sodan jumala. Alttarin edessä on seremoniassa tarvittavia metalliesineitä tarjotin, suitsuketeline, lamppu ja kulhoja, joihin laitetaan suitsukkeita, kukkia, ruokaa ja juomaa.
(ETN64:1-11)

Intiassa varsinainen Durga-festivaali kestää 10 päivää. Juhla alkaa esi-isien muistamisella. Kuudes päivä on juhlan tärkein, silloin yhteisö toivottaa Durgan tervetulleeksi, ja puja-juhlallisuudet alkavat. Pujaan kuuluu Durgasta kertovien legendojen resitointia sekä vierailuja koristeltuihin ja valaistuihin temppeleihin. Perheet kokoontuvat yhteen ja koteihin rakennetaan Durga-alttareita. Juhlallisuudet huipentuvat Durga-patsaan veteen upottamiseen. Upottaminen symboloi hyvästejä ja Durgan paluuta kotiinsa Himalajalle. Suomessa Durga-pujaa juhlitaan perjantaista sunnuntaihin yhteisesti vuokratussa juhlatilassa. Juhlaan sisältyy ruokailua ja ohjelmaa. Juhlatilan koristelu on tärkeää. Keskeisellä paikalla on Durga-jumalattaren alttari, jonka eteen on laitettu tuoksuvia suitsukkeita, kukkia, ruokaa ja juomaa.

AMAZONASIN ALKUPERÄISKANSAT

Selviytymistarinoita luonnonvarakiistojen keskeltä

"Amazon-joella sain malarian. Se tuli tämmöisessä kanootissa, oli yö ja pilkkopimeää. Se oli semmoinen horkka. Mä olin niin huonossa kunnossa ja sanoin, että nyt täytyy kyllä päästä maihin."
(Helinä Rautavaaran haastattelu, 1997).

Tarina kertoo, että Amazon-joki on saanut nimensä yagua-miesten mukaan. Kun ensimmäiset eurooppalaiset 1500-luvulla näkivät rannalla palmunlehtihameisiin pukeutuneita pitkähiuksisia miehiä, he luulivat näitä roteviksi naisiksi, ja nimesivät joen Amazoniksi kreikkalaisen mytologian mukaan.

Palmu on Perun ja Kolumbian rajalla asuville yaguoille monin tavoin merkityksellinen kasvi. Sen avulla pidetään yhteyttä esi-isiin ja henkiin. Yaguat kasvattavat palmuja asuntojen lähellä ja valmistavat niistä puhallusputkia, huiluja, koruja ja vaatteita. Palmunlehvävaatteiden ja –korujen uskotaan suojaavan kantajaansa pahalta. Palmusta valmistetut puhallusputket ovat edelleen tärkeä osa yaguoiden maailmankuvaa.

Niitä käytetään apinoiden ja lintujen pyytämiseen. Jokaisella miehellä on ollut oma putkensa eikä niitä ole tapana lainata. Kuolleet haudataan puhallusputket mukanaan.

Helinä Rautavaara matkusti Amazonian alueella Kolumbiassa, Ecuadorissa, Perussa ja Brasiliassa vuosina 1961-1964 ja 1971. Shuarit, pilagat, hixkaryanat, yaguat ja muut Amazonian alueen alkuperäiskansat ovat 2000-luvulla nousseet puolustamaan oikeuksiaan luonnonvaroihin, maahan, kieleen ja kulttuuriin. Oikeudenkäyntien tulokset ovat olleet lupaavia. Esimerkiksi hixkaryanat ovat saaneet takaisin esi-isiensä maita ja perustaneet vanhoille maa-alueille uusia kyliä. Alkuperäiskansoja sortavien poliitikkojen aika ei kuitenkaan ole vielä ohitse.

Esineet

1. Jousipyssy, hixkaryanat

Hixkaryanojen jousipyssy. Jousipyssy on hixkaryanojen metsästysase. Amazonin alkuperäiskansat harjoittavat edelleen metsästystä, kalastusta ja keräilyä. Jousipyssyjen käyttö on vähentynyt, mutta puhallusputkia käytetään yhä. (Rla32)

2. Yaguoiden puhallusputki, nuolileili, ja nuolet, yaguat

Puhallusputken onton muodon uskotaan muuttavan kesyttämättömän energian kontrolloiduksi energiaksi. Puhallusputken kautta puhallettava ilma muuntuu nuoleksi, jolla on lamauttava voima. Keihästä käytettiin suuren riistan metsästykseen. Kuolettava isku tehtiin nuijalla. Nykyään keihään ja nuijan on korvannut ampuma-ase, mutta puhallusputkea käytetään edelleen. Puhallusputket ovat 1,5-3 metriä pitkiä. Lasten putket voivat olla pienempiä. Pojat saavat ensimmäisen puhallusputkensa 6-8–vuotiaina. (ETN54:4,)

Putkessa on kaksi kerrosta ja niiden kantama on taitavan puhaltajan ampumana jopa 30 metriä. Suukappale on valmistettu eri puun kaarnasta. Ohessa on pussi, joka sisältää curare-pensaasta saatavaa myrkkyä, sekä piraijan hampaat, joiden avulla nuolet teroitetaan ennen ampumista. Eri materiaalit eivät ole puhallusputkessa sattumalta, vaan niillä on jokaisella oma tärkeä merkityksensä, ja niiden voima tulee metsästäjän käyttöön materiaalin mukana. Jokaisella puhallusputkella uskotaan olevan ”äiti”, eli henki, joka on tullut siihen palmun ja muiden käytettyjen materiaalien mukana.

Esillä oleva puhallusputki on joko lasten puhallusputki tai turisteille valmistettu pienoismalli. Myös turisteille valmistetut puhallusputket valmistetaan perinteiden mukaan eikä niitä saa käyttää ennen myyntiä. Niillä uskotaan olevan sama voima kuin muillakin puhallusputkilla. Nuolileili on valmistettu palmunlehdistä taidokkaasti taittelemalla. Sisällä olevat nuolet kastetaan lamauttavaan myrkkyyn. (Rla35)

3. Rintakilvet, shuarit

Shuarit käyttivät värikkäitä lintuja ja lintujen sulkia koristautumiseen. Niistä valmistettiin erilaisia pantoja ja päähineitä, kaula- ja korvakoruja sekä rintakilpiä. Nykyään vaatteet ovat länsimaistuneet, mutta perinteisiä asuja käytetään yhä juhlissa ja turisteille suunnatuissa esityksissä. Rautavaara vieraili lähetysasemalla 1960-luvulla ja sai lahjoituksena nämä päällikölle kuuluneet rintakilvet. (HRE406 ja Rla46)

4. Tulukset

Tuluksia on käytetty tulen tekoon. Tuli tehtiin lyömällä kahta kiveä yhteen, sytykkeenä käytettiin villaa. (Rla40)

5. Lääkesarvi

Lääkesarvi kertoo kasvien tuntemuksesta. Alkuperäiskansat tuntevat kasvien lääkinnällisiä vaikutuksia, ja monet apteekeissa myytävät lääkkeet sisältävät aineita, jotka on löydetty alkuperäiskansojen tuntemista lääkekasveista. (Rla41)

6. Sandaalit, pilagat

Nahasta valmistetut pilagoiden sandaalit ovat olleet kesäkäytössä. Talvisin on pidetty mokkasiinityyppisiä jalkineita. (Rla43)

7. Kasvikuidusta valmistettu kassi (Rla38)

BRASILIALAINEN CAPOEIRA

Orjien kapinasta kansallislajiksi

”Capoeirassa on alkuhymni meneillään, tanssijat ovat kyykyssä soittajien jalkojen juuressa. Kun kuoro yhtyy lauluun, tanssijat siunaavat itsensä ja aloittavat tanssin tai kaksintaistelun. Liikkeet ovat vain harjoittelua varsinaista koitosta varten.” (Helinä Rautavaaran muistiinpano, 1972).

Brasilialainen capoeira on kamppailulaji, jossa tanssimaiset liikkeet yhdistyvät musiikkiin ja lauluun. Kamppailu tapahtuu harjoittajien muodostaman ringin eli rodan keskellä. Kamppailua säestää orkesteri, bateria, joka koostuu tavallisesti kahdeksasta soittajasta ja laulajasta. Mukana on soittokaari berimbau, soittotikku vaqueta, caxixi-helistin, bandeira-rumpu ja agogó-kello.

Capoeiran juuret ovat Afrikan lounais-osassa. Sieltä laji kulkeutui Brasiliaan portugalilaisten siirtomaaisäntien tuomien bantuorjien mukana 1500-luvulla. Angolasta löytyy edelleen samankaltainen perinne. Capoeira-sanan alkuperästä on monta tulkintaa.

Esimerkiksi Brasilian tupi-intiaanien ka´a e pûer tai ko´pwera tarkoittaa viljelmää, joka ”meni jo”. Sillä viitatattiin pensaikkoihin, joissa paenneet orjat usein piileskelivät. Paenneet orjat käyttivät capoeiraa 1800-luvulla itsepuolustukseen ja perustivat quilombo-nimellä kutsuttuja kaupunkeja, joista käsin he vastustivat Brasilian hallintoa. Väkivaltainen laji liitettiin rikollisiin ja kiellettiin lailla 1889. Vuonna 1932 mestre eli mestari Bimba vakuutti Brasilian hallinnon capoeiran tärkeydestä ja perusti ensimmäisen capoeira regional -tyyliä opettavan koulun Salvadoriin, Bahiaan.

Capoeiran historia on tallentunut tarinoihin, lauluihin ja runoihin. Myös kirjallista lähdeaineistoa on säilynyt. Lajin kehto on edelleen Brasilian koillisosassa sijaitsevassa Bahiassa. Vuonna 1972 capoeira valittiin Brasilian viralliseksi kansallisurheilulajiksi ja vuonna 2014 Unesco hyväksyi sen osaksi aineetonta kulttuuriperintöä. Suomeen laji tuli 1980-luvun lopussa. Helinä Rautavaara tutustui capoeiraan ensimmäisellä Brasilian matkallaan 1960-luvulla.

Esineet

1. Berimbau-soittokaari, Brasilia

Berimbau-soittokaari on valmistettu puuvarresta, ontosta kalebassihedelmästä ja rautalankakielestä. Keskimmäinen soitin on Mestre Waldemarin maalaama. Brasilia, 1971. (HRE439, HRE436, HRE441)

2. Soittimet, Brasilia

Caxixí-helistin ja vaqueta-soittotikku. Kun berimbaun kaikukoppana toimivaan kalebassiin sahataan pyöreä aukko, yli jäävä pala käytetään caxixí-helistimen pohjana. Punoksen sisällä voi olla simpukankuoria tai siemeniä. Brasilia, 1971. (Rla28, HRE440, HRE74)

3. Teepaidat, Brasilia

Mestre João Grande lahjoitti teepaidat museolle. Paidoissa on hänen opettajansa Mestre Pastinhan kuva. Capoeira Angola Center New York, 2007.

4. Rautavaaran aineistoa Brasiliasta

Capoeira-koulujen opetuskirjat, croquis-piirrokset, vesivärimaalaus ja kenttämuistiinpanot ovat Helinä Rautavaaran aineistoa Brasiliasta vuosilta 1963-64 ja 1971.

USKONNOLLINEN TAIDE AFRIKASSA

Esi-isät ja henget kulkevat rinnalla läpi elämän

"Mua kiinnostaa rituaalit, tanssit ja musiikki. Mä äänitän, filmaan, ei yksittäiset esineet, en mä niitä tutki. Ne on osa sitä kokonaisuutta."
(Helinä Rautavaaran haastattelu, 1997).

Afrikka ja Eurooppa ovat olleet kauan vuorovaikutuksessa kaupan, uskontojen, ideoiden ja taiteen kautta. Kun eurooppalaiset alkoivat kerätä afrikkalaisia esineitä, he kiinnittivät huomionsa länsimaista taidetta muistuttaviin veistoksiin. Tekstiilit ja keramiikka jäivät veistosten varjoon samoin kuin ihmisten iholla, talojen seinissä ja kallioissa näkynyt maalaustaide. Keräilijät eivät myöskään olleet kiinnostuneita merkitsemään muistiin taiteilijoiden nimiä.

Afrikkalainen taide on muodoiltaan, tekniikoiltaan ja merkityksiltään monipuolista samalla tavalla kuin länsimainen taide. Taiteella voi olla poliittisia tai ideologisia tavoitteita, se voi olla viihdettä tai osa uskonnon harjoittamista riippumatta siitä, missä se on tehty. Usein taiteessa yhdistyy useampi näistä merkityksistä. Afrikkalaisille taiteelle on ominaista useiden elementtien yhdistäminen ja performanssi. Musiikki, tanssi, vaatetus, vartalon koristaminen, veistokset ja naamiopuvut liittyvät toisiinsa, ja yksittäiset esineet saavat merkityksensä osana laajempaa kokonaisuutta. Yleinen harhaluulo on, että esikoloniaalisen afrikkalaisen taiteen merkitys on ollut yksinomaan sen käyttötarkoituksessa. Käyttötarkoituksen lisäksi sillä on kuitenkin aina ollut myös esteettinen itseisarvo.

Valtaosa vitriinin esineistä on länsiafrikkalaista uskonnollista taidetta. Esineet liittyvät universaaleihin elämän peruskysymyksiin ja -tarpeisiin, kuten yhteisön jäsenenä olemiseen, sosiaaliseen järjestykseen ja valtaan, aikuiseksi kasvamiseen, sukupuoleen,

lasten syntymään, toimeentuloon, turvallisuuteen ja kuolemaan. Monin paikoin Länsi-Afrikkaa esi-isät ja luonnonhenget ovat yhä läsnä elämän eri vaiheissa. Suuri osa esillä olevista esineistä liittyy ihmisen ja henkimaailman yhteyteen. Kristittyjen krusifiksien ja ikonien voi ajatella olevan käyttötarkoitukseltaan samantyyppisiä esineitä.

Esineet on jaoteltu vitriineihin teemoittain. Teemat nousevat esineiden merkityksistä ja käyttötarkoituksesta. Esineillä on kuitenkin usein monia samanaikaisia merkityksiä, ja niitä voidaan käyttää useissa eri tilanteissa. Tässä käytetty jaottelu on siten vain yksi mahdollinen.

Helinä Rautavaara hankki ensimmäiset länsiafrikkalaiset esineet vuonna 1966 Beninistä. Suurin osa esineistä on hankittu 1990-luvulla henkilökohtaisten kontaktien avulla suoraan Afrikasta sekä eurooppalaisista huutokaupoista.

Vitriini 1: Yhteisön jäsenyys ja aikuisuuteen siirtyminen

Siirtyminen lapsuudesta aikuisuuteen ja yhteisön täysivaltaiseksi jäseneksi on yksi ihmiselämän merkittävimmistä vaiheista. Monin paikoin nuorille kerrotaan heidän tulevasta roolistaan naisina ja miehinä sekä opetetaan yhteisön historiaa ja uskontoa. Tähän siirtymävaiheeseen liittyy usein rituaaleja, joita kutsutaan initiaatioiksi. Joskus tyttöjen ja poikien initiaatiot ovat erillisiä, joskus järjestetään erityinen initiaatioleiri. Salampasu- ja senufo-kansoilla Länsi-Afrikassa initiaatioon kuuluu erilaisia seremonioita, joissa käytetään tietynlaisia naamiopukuja. Niiden ajatellaan suojaavan nuoria pahoilta voimilta. Mukana voi olla myös ”vartijanaamiopukuja”, jotka oikaisevat asiattomasti käyttäytyviä nuoria.

1. Rummut, baga-kansa, Guinea

Guinealaisella baga-kansalla on omat rummut miehille ja naisille. Rummut kuvastavat sukupuolten voimaa. Naisten rumpua saavat käyttää naiset, jotka kuuluvat A-Tekan salaseuraan. Seuraan pääsevät vain synnyttäneet naiset. Rumpua soitetaan hautajaisissa ja seuran jäsenten häissä. Baga-kansan miehet ovat käyttäneet rumpuja initiaatioseremonioissa ja hautajaisissa. Rummun on uskottu tuovan kuolleiden esi-isien äänet mukaan rituaaliin. (Raf205, Raf343)

2. Mufuampo-naamio, salampasu-kansa, Kongo

Mufuampo-naamiot liittyivät salampasu-kansan miesten Idangani-soturisalaseuraan. Salaseuroja oli useita erilaisia, joihin miehiä initioitiin elämän eri vaiheissa. Salaseuraan pääsy ja toisiaan seuraavat initiaatiot liittyivät sosiaalisen etenemiseen ja arvovaltaan. Mufuampo-naamioiden käyttö ja periytyminen oli rajoitettu tiettyihin perheisiin, ja niiden hankkiminen oli kallista. Oikeus ostaa naamio periytyi isältä pojalle. Nämä naamiot esiintyivät ainakin sotatansseissa ja salaseuran jäsenten hautajaisissa. Naamiopukuun kuului myös kangaskuiduista valmistettu puku. (Raf209)

3. Sejen-linnut, senufo-kansa, Norsunluu-rannikko

Sejen-lintu liittyy senufo-kansan miesten poro-salaseuraan. Lintuja kannetaan tanssijoiden pään päällä initiaatioseremonioissa ja seuran jäsenten hautajaisissa. Seremonioita on useita eri tasoisia, ja initioitavat etenevät tasolta toiselle kuuden tai seitsemän vuoden välein. Sejen-lintu ei edusta yhtä ainoaa lintua, vaan se liitetään varikseen, kotkaan, korppikotkaan ja haukkaan. Linnun suuri vatsa viittaa raskauteen ja sen kirjailut muihin eläimiin, kuten liskoihin tai käärmeisiin. Nämä lintujen ja eläinten ominaisuudet symboloivat salaseuran vanhimpien viisautta, jota he siirtävät seremoniassa nuoremmille. Sejen-lintu symboloi Kasingea, senufojen myyttistä kantaäitiä, jonka uskotaan pitävän majaa veistoksessa. Monissa senufo-kylissä lintuveistoksia säilytettiin aiemmin pyhässä lehdossa, jossa ne suojelivat salaseuran jäseniä. Poro-salaseuralla on yhä merkitys senufojen sosiaalisessa elämässä, vaikkakin lintuveistokset ovat käyneet harvinaisiksi. (Raf60, Raf194)

Toimeentulo, perheen perustaminen ja sukupuoli

Kaikkialla maailmassa ihmiset ovat pyrkineet vaikuttamaan hedelmällisyyteen. Erilaisten esineiden, yrttien, tekojen ja rituaalien on ajateltu parantavan hedelmällisyyttä. Raskaana olevien naisten on uskottu tarvitsevan erityistä suojelua, ja syntyvän lapsen terveyteen ja ominaisuuksiin on yritetty vaikuttaa suotuisasti jo raskausaikana. Äitiys ja suuri perhe ovat olleet monen naisen suurin toive ja vakuutus vanhuuden varalle. Lapsettomuus on monesti suuri tragedia, jonka kohdatessa voidaan yhä turvautua henkimaailman apuun ja luonnonlääkintään. Sukupuoli on sosiaalinen konstruktio, jota myös taide ilmentää. Eri kulttuureissa ja eri aikoina erilaiset vartalot, esteettiset ihanteet ja sukupuoleen liittyvät rajoitteet ovat näkyneet myös taiteessa. Naishahmot ilmentävät usein ideaalia naiskuvaa tietyssä yhteisössä, tiettynä aikana. (Ks. myös gelede-naamiot joruba-vitriinissä Raf95)

4. Nimba-päähineet, baga-kansa, Guinea

Nimbat ovat naamiopuvun päähineitä. Niiden uskotaan suojelevan raskaana olevia naisia ja heidän lapsiaan sekä lisäävän peltojen hedelmällisyyttä. Nimba edustaa ideaalia baga-naista, joka on synnyttänyt useita lapsia ja hoivannut heidät aikuisuuteen. Ideaali baga-nainen on kaunis, älykäs ja voimakas. Nimban harjas ja nokka symboloivat voimaa ja viriiliyttä ja suuret rinnat hedelmällisyyttä. Erilaiset harjakset, hiustyylit, kasvojen arpimerkit ja rinnan muodot edustavat eri heimoja, joista bagat tunnistavat kenelle mikäkin nimba kuuluu. Nimbat esiintyvät julkisesti häissä ja hautajaisissa sekä kylvön ja sadonkorjuun aikaan. Tanssija kantaa nimbaa olkapäillään ja pitää kiinni sen etujaloista. Tanssijan vartalon peittää kokonaisuudessaan kasvikuiduista tehty puku. Nimbat ovat elävää kulttuuriperintöä Baka-kansan parissa. (Raf63, Raf168, Raf334)

5. Ngidie-nuket ja 6. Ikoku-nuket, turkana-kansa, Kenia

Hedelmällisyysnukke ilmentää turkana-kansan parissa naisen ja hänen aviomiehensä tai rakastajansa välistä suhdetta. Naisen äiti on perinteisisti valmistanut tyttärelleen ngidie-nuken palmun pähkinöistä ja helmistä. Palmun pähkinät symboloivat miesten sukuelimiä, jotka on peitetty pienillä hameilla, helmillä ja roikkuvilla helminauhoilla, joiden päissä on pullonkorkkeja. Nainen on saanut helmet lahjaksi miehensä parhaalta ystävältä, jonka nimi annettiin myös ngidielle. Nuken ajateltiin olevan naisen ja hänen miehensä tai rakastajansa poika, ja nainen kantoi sitä kaulassaan. Nuken uskottiin lisäävän hedelmällisyyttä. (Raf308, Raf309, Raf301, Raf302)

Ihmisen malliset puusta valmistetut Ikoku-nuket toimivat samaan tapaan nuorten naisten ”harjoituslapsina” kuin ashantejen akua´bat. Nukeilla on perinteiset helmillä ja kaurikotiloilla koristellut turkana-kansan esiliinat. Isät veistivät nuken tyttärilleen ja äidit koristelivat nuket tyttöjen omilla helmillä ja tytön hameesta leikatulla nahkapalalla.

7. Akua´ba-nuket ashante-kansa, Ghana

Museon akua´ba-nuket ovat tyyliteltyä tyyppiä. Toinen akua´ba-tyyppi on luonnollisempi ihmishahmo. Ne on veistetty yhdestä puun palasta. Akua´bat ovat yleensä naishahmoja, ja niille on ominaista suuri, pyöreä ja litteä pää. Ashante-kansan perinnetiedon mukaan Akua-niminen nainen ei voinut saada lasta. Ennustaja pyysi häntä hankkimaan litteän nuken ja kantamaan ja hoitamaan sitä kuin oikeaa lasta. Yhdeksän kuukauden jälkeen Akua synnytti tyttövauvan. Akua´ba tarkoittaakin ashanteksi ”Akuan lapsi”. Nukkeja käytetään yhä lisäämään hedelmällisyyttä ja opettamaan nuorille tytöille, kuinka olla hyviä äitejä. Myös raskaana olevat naiset käyttävät nukkeja tuomaan tulevalle lapselle terveyttä ja kauneutta. Naiset ja tytöt kantavat nukkeja selässään vaatteiden alla. Matrilineaarisessa ashante-yhteisössä on tärkeää, että naiset synnyttävät tyttölapsia, jotta sukulinja jatkuu. (HRE318, Raf201).

8. Esiliina turkana-kansa, Kenia

Aiemmin tällaiset esiliinat kertoivat turkana-kansan parissa kantajansa sosiaalisesta asemasta ja siviilisäädystä. Ne olivat arvokkaita esineitä lasihelmi- ja kaurikotilokoristelujensa vuoksi. Tämä esiliina on ollut todennäköisesti naimisissa olevan naisen vaate. Tyttöjen esiliinat olivat pienempiä ja v-mallisia. Äidit valmistivat tyttärilleen pienet esiliinat, jotka korvattiin kasvun myötä uusilla. Kummatkin esiliinat puetaan siten, että ne peittävät genitaalialueen. (Raf303)

9. Lannevaate mm. lamang-kansa, bana-kansa, guduf-kansa ja fali-kansa, Kamerun, Nigeria ja Tsad

Pieniä maanviljelijäyhteisöjä Kamerunin pohjoisosissa, Itä-Nigeriassa ja Lounais-Tsadissa kutsuttiin kirdi-kansoiksi, joka on halveksuva nimitys. Muslimi-naapureilleen fulaneille ”kirdi” merkitsi vääräuskoista ja pakanaa. Vuonna 1961 voimaan tulleeseen ”alastomuuskieltoon” saakka näiden kansojen nuoret naiset käyttivät lasihelmistä tehtyjä lannevaatteita. Nykyäänkin sellaisen voi löytää muiden vaatteiden alta. Vaikka lannevaatteita on runsaasti museossa ympäri maailmaa, niiden merkityksistä on kerätty hyvin vähän tietoa. Yhteistä on muoto ja geometrinen kuviointi, sekä lasihelmet materiaalina.
1900-luvulle saakka käytettiin venetsialaisia helmiä, sitten tsekkiläisten ja venetsialaisten sekoituksia, ja 1980-luvulta alkaen pieniä, pyöreitä lasihelmiä. Esillä olevan lannevaatteen helmet ovat kookkaita lasihelmiä, joita käytettiin lannevaatteissa yleisesti 1800-luvun lopulta 1930-luvulle. Käyttötarkoitus on vaihdellut eri yhteisöissä. Nuoret, naimaikäiset fali-, lamang- ja bana-naiset ja joskus myös nuoret pojat käyttivät helmikoristeltua lannevaatetta hautajaistansseissa ja erilaisissa vuoden kiertoon liittyvissä juhlissa. Ilmeisesti lannevaatetta on käytetty myös tyttöjen initiaatiossa, häissä, esiteltäessä vastasyntynyttä, suojaamaan pahoilta hengiltä ja ilmaisemaan sosiaalisia suhteita. Nykyään pienistä helmistä tehtyjä lannevaatteita on runsaasti myynnissä internetissä. Ne on valmistettu suoraan kansainväliseen myyntiin. (HRE936)

10. Häähelmet, fulbe-kansa, mm. Mali, Senegal ja Gambia

Malilaiset häähelmet olivat suosittuja erityisesti fulbe-kansan parissa, jotka antoivat niitä tyttärilleen hääpäivän iltana. Helmet ovat alun perin tsekkiläistä tuotantoa, jossa lasihelmiä on valmistettu 900-luvulta alkaen. Niiden valmistuksessa käytetään painetta, joka antaa niille ominaisen muodon. Helmet ovat usein yksivärisiä, tosin väriyhdistelmiäkin käytetään, ja niitä valmistetaan eri kokoisina.

11. Vinyylihelmet, Länsi-Afrikka

Vinyylihelmiä käytetään kaulakoruina ja lantiolla. Niiden uskotaan lisäävän naisen vetovoimaa ja viriiliyttä. Aiemmin ne valmistettiin strutsin munan kuorista ja ne olivat paksuja. Nykyään ne valmistetaan LP-levyistä. Ne ovat ohuita ja niitä voidaan vaivatta käyttää esimerkiksi farkkujen alla. (HRE909, HRE910, HRE192, HRE916, HRE918, HRE919)

Vitriini 2. Luonnonhenget ja turvallisuus

Ihmisten perustarve on turvallisuudentunne, jota pyritään lisäämään monin eri tavoin. Moderni ihminen ottaa vakuutuksen ja välttää epäterveellisiä ruokia. Perinteisissä afrikkalaisissa uskonnoissa henkien uskotaan auttavan, suojelevan, puolustavan ja opettavan ihmisiä. Henget ja niiden voimat voivat manifestoitua naamiopuvuissa tai muissa esineissä.

Eri puolilla maailmaa luomiskertomuksissa ja tarinoissa eläimillä on usein tärkeä rooli, ja niiden uskotaan opettaneen ihmisille tärkeitä taitoja kuten maanviljelystä tai talonrakennusta. Luonnonhenget voivat olla ulkomuodoltaan ihmismäisiä, eläimen kaltaisia, useiden eri eläinten sekoituksia tai ihmisen ja eläimen sekoituksia. Eläinten ominaisuuksia ovat esimerkiksi voimakkuus, nopeus, pelottomuus, älykkyys tai tyhmyys. Niillä uskotaan olevan voimia, jotka pyritään ottamaan ihmisten avuksi, mutta ne voivat olla myös vaarallisia esimerkiksi naisille ja lapsille. Siksi niihin liittyviä esineitä säilytetään usein kylien ulkopuolella pyhissä metsissä, joihin meneminen on kielletty.

12. Chi wara-naamiot, bamana-kansa, Mali

Malilainen bamana-kansa käyttää chi wara -naamiopukuja rituaaleissa, joissa opetetaan yhteisön arvoja ja maanviljelystaitoja. Chi warat ovat luonnonhenkiä. Päähineet ovat sekoitus kolmea maata kaivavaa eläintä: antilooppia, maasikaa ja muurahaiskäpyä. Niiden uskotaan legendan mukaan opettaneen ihmisille maanviljelystaidon. Chi warat esiintyvät aina pareittain, joista toinen on nais- ja toinen mies -chi wara. Naispuolisella chi waralla on usein selässään lapsi ja suorat, pystyt sarvet. Miestä edustavan chi waran sarvet ovat vaaka- tai pystysuorat, mutta aina hieman kaarella. Naamiot ovat osa tanssijan kantamaa pukua, ja niitä kannetaan pään päällä. Vartalon peittää kasvikuidusta tai kankaasta valmistettu puku. (Raf21, Raf90, Raf107, Raf108, Raf109, Raf196).

13. Nwantantay-naamiot, bwa-kansa, Burkina Faso

Nwantantay-naamiopuvut ovat luonnonhenkiä, joiden uskotaan suojelevan bwa-kansan jäseniä. Ne esiintyvät initiaatioiden, hautajaisten ja vuodenkiertojuhlien yhteydessä. Suuri siivekäs naamio edustaa lentävää henkeä, joka liitetään veteen. Geometriset kuviot esittävät bwa-miesten ja -naisten ihojen arpikoristeluja. Nwantantay-naamiot esiintyvät yhdessä ja edustavat eri eläimiä, joita ovat tapiiri, hyeena, pöllö, antilooppi, krokotiili ja perhonen. Niiden värejä ovat musta, valkoinen ja punainen, joiden merkitykset opetetaan nuorille initioitaville miehille vuosittaisen huoltomaalauksen yhteydessä. Tanssijat ovat nuoria miehiä, jotka matkivat eläinten liikkeitä ja saattavat käyttäytyä myös pelottavasti. Naamiopukuun kuuluu pörröinen koko vartalon peittävä puku. Naamiot ovat yhä osa bwa-kansan elämää. (Raf8, Raf20, Raf61, Raf81)

14. Gle/Ga-naamio, dan-kansa, Norsunluurannikko ja Liberia

Dan-kansan kaikki naamiopuvut liittyvät metsän tai kotitalouden henkiin. Luonnonhengillä ei ole muotoa, mutta silloin kun ne haluavat käyttää voimiaan ihmisten auttamiseen, ne manifestoivat itsensä vahvoihin esineisiin; suuriin rituaalilusikoihin tai naamioihin. Henget valitsevat henkilön edustamaan itseään ilmestymällä tämän uneen. Vain miehet voivat toimia naamion edustajina. Henki kertoo unessa minkälaisen naamion se tarvitsee, nimensä, tarvittavan musiikin ja tanssiliikkeet. Hengellä uskotaan olevan oikukas tahto, jota tulee kunnioittaa ja miellyttää. Yleisesti pyöreäsilmäiset naamiopuvut edustavat miehiä ja kapeasilmäiset naamiopuvut naisia. Ne voivat edustaa myös uros-eläimiä tai ihmisen ja eläimen sekoituksia. Maskuliiniset naamiot auttavat esimerkiksi estämään tulipaloja, juoksemaan nopeasti ja näkemään tarkasti. Feminiiniset naamiot liittyvät usein viihdyttämiseen ja initioitavista huolehtimiseen. Ne voivat olla myös oikeuden tuomarin naamioita. Sama naamio voi olla eri rooleissa eri aikoina. Vanhemmat naamiot ovat arvostetuimpia ja niitä käytetään niin pitkään kuin mahdollista. Museomme feminiininen lintunaamio on tänä päivänä ensisijaisesti viihdyttäjä, mutta perinnetiedon mukaan se on aiemmin ollut tärkeä opettaja. Gle- ja ga -naamiopuvut esiintyvät tilanteissa, jotka liittyvät sosiaaliseen kontrolliin, poliittisiin tai juridisiin asioihin, rauhantyöhön, koulutukseen, kilpailuihin ja viihteeseen. (Raf382)

15. Kponiugo-naamio, senufo-kansa, Norsunluurannikko

Kponiugo-naamio edustaa myyttistä luonnonhenkeä, joka suojelee yhteisöä noituudelta ja muulta pahuudelta. Kponiugot esiintyvät kriisin aikana tuomalla järjestystä ja suojaa. Naamio peittää koko pään, eikä sen kanssa tarvitse käyttää muuta pukua. Kponiugo on yhdistelmä monia eri eläimiä, ja sen tarkoitus on olla pelottava. Sillä on antiloopin sarvet pään päällä, hyeenan korvat, krokotiilin leuat ja hampaat, pahkasian nenä ja useita pareja pahkasian syöksyhampaita. Jokainen kponiugo on omanlaisensa taiteilijan yhdistelmä näitä eläimiä, ja myös osia buffalosta, kameleontista, linnusta ja käärmeestä voi olla osana naamiota. Kponiugo on senufo-miesten poro-salaseuran naamio (ks. myös sejen-linnut) ja se kirjaimellisesti syöksee tulta rituaalin aikana. Salaseuran jäsenet pukeutuvat

naamioihin myös salaseuran jäsenten hautajaisissa kunnioittaakseen vainajaa ja karkottaakseen pahat henget pois. Senufot uskovat, että kontakti tanssijan kanssa voi olla naisille vaarallista, jopa kuolettavaa. Kponiugo-naamioita esiintyy laajalla alueella, ja niille on aikojen kuluessa kehittynyt monia erilaisia muotoja. (Raf381)

16. Nkisit, yombe-kansa, songye-kansa ja kakongo-kansa, Kongo

Nkisejä tunnetaan useiden eri kansojen parissa Kongossa. Niitä on monia eri tyylisiä ja niillä on useita eri merkityksiä. Nkisi-sana tarkoittaa kuolleen tai yliluonnollisen hengen fyysistä säiliötä. Kun tietäjä - nganga aktivoi säiliön laulamalla, rukoilemalla ja joskus myös ripottelemalla ruutia sen edustalle, nkisillä oli voima parantaa, suojella tai rangaista. Nkisi voi olla ihmisen muotoinen puuveistos, jonka vatsassa on pihkakotelo, jossa säilytettiin voimaa tuovia esineitä, kuten eläinten ja lääkekasvien osia, maata tai helmiä. Nkisit voivat olla myös tavallisia purkkeja, laukkuja tai koreja, joita pidettiin yhtä voimakkaina kuin veistoksia. Pienikokoisia nkisejä valmistettiin Kongossa sarjatuotantona mukana kannettaviksi suojelusesineiksi, samaan tapaan kuin Madonna-patsaita Euroopassa.
(Raf55, Raf97, Raf164, Raf165)

Nkisi nkonden tunnistaa aggressiivisesta asennosta ja usein myös kohotetusta kädestä. Sillä voi olla suuret silmät, jotka peilien kanssa symboloivat näkemistä. Nkonde tarkoittaa metsästäjää, ja tämän tyyppisen nkisin kerrotaankin pyydystäneen noitia, varkaita, hyväksikäyttäjiä ja muita pahantekijöitä. Sen tehtävä oli suojella ja lisätä yhteisön hyvinvointia myös sairauksia vastaan. Nkisi nkonde toimi myös valana riitojen selvittämisessä. Naulat nkisi nkonden vartalossa kertovat sen käytöstä, tietäjä on lyönyt naulan nkisiin rituaalin päätteeksi. Jos naula pysyi paikoillaan, tarkoitti se sitä, että ”asiakkaan” toive oli hyväksytty. Museomme nkisit ovat nkonde-tyyppisiä. Saman tyyppisiä ovat myös mangaaga-nkisit, jotka olivat reaktio eurooppalaisten harjoittamaan brutaaliin kolonialismiin Kongossa. Mangaaga -nkisit auttoivat ihmisiä käsittelemään tätä traumaa. Orjien mukana nkisit siityivät myös Amerikkoihin ja Karibialle ja sekoittuivat muihin afrikkalaisiin uskontoihin, kuten voduniin, Palo Monteen ja macumbaan. Amerikkalaisissa elokuvissa esiintyvien New Orleansin voodoo-nukkejen juuret juontavatkin nkisi nkondeen.

17. Kifwebe-naamiot, songue- ja luba-kansat, Kongo

Kifwebe-naamio on songue- ja luba-kansojen miesten salaseuran jäsenten naamio. Salaseuran jäsenten uskottiin omaavan taikavoimia. Ne olivat eräänlaisia yhteisön poliiseja, jotka tukivat ja suojelivat poliittista eliittiä pysymään vallassa, mutta puuttuivat toisaalta myös päälliköiden mahdollisiin väärinkäytöksiin. Naamiot esiintyivät monissa tärkeissä tilaisuuksissa, kuten päällikön tai salaseuran jäsenten hautajaisissa ja salaseuran jäsenten initiaatioissa. Luba-kansan parissa niillä oli tärkeä tehtävä puhdistaa yhteisö pahoista hengistä ja noituudesta. Naamiossa on elementtejä eri eläimistä, kuten raidallisesta piikkisiasta, metsäantiloopista ja ngulungu-käärmeestä. Kifwebejä on mies- ja nais-muotoa. Museomme kifwebet ovat mies-muotoa, nais-kifwebet ovat kokonaan valkoisia. (Raf32, Raf33, Raf34).

Vitriini 3. Joruba-kulttuuri, kuninkaat ja valta

Kokonaisuus on osittain kuratoitu beniniläisen Felix Adjen kanssa. Kursiivitekstit Felix Adjen haastatteluista.

Joruba-kansat

Joruba-kansoja asuu Nigerian, Beninin ja Togon valtioiden alueilla. Tänä päivänä joruboja on kaikkiaan noin 30 miljoonaa, ja heillä on oma kieli. Jorubat ovat uskonnoltaan kristittyjä ja muslimeja, mutta perinteisellä uskonnollisuudella on suuri merkitys kristinuskon ja islamin rinnalla. Lukuisiin henkiin/jumaliin turvaudutaan elämän eri vaiheissa ja arjen ongelmissa.

Joruboilla on sekä mytologinen että historiallinen traditio. Mytologisen tradition mukaan Oduduwa-niminen esi-isä loi maailman Ile-Ifessä (kaupunki), josta tuli myöhemmin jorubojen maa. Historiallisen tradition mukaan samanniminen
Oduduwa perusti kuningaskunnan Ile-Ifeen ensimmäisellä vuosituhannella, ja 1100-luvulle tultaessa Ile-Ifestä kehittyi merkittävä kaupunki, joka oli uskonnollisten, poliittisten ja sosiaalisten instituutioiden keskus. Ile-Ifestä on löydetty 1100-1500 -luvuille ajoittuvia merkittäviä arkeologisia löydöksiä, jotka sopivat yhteen historiallisen tradition kanssa. Vähitellen kuningaskunnat levisivät, ja kaupunkikeskuksia perustettiin nykyisen Nigerian, Beninin ja Togon alueelle. 1600-1800 -luvuilla Nigerian ja Beninin alueella oli useita rikkaita ja voimakkaita kuningaskuntia. Portugalilaiset kävivät jorubojen kanssa kauppaa 1500-luvulla. Myöhemmin Ranska, Britannia ja Saksa ottivat alueet haltuunsa ja jakoivat joruba-alueen Nigerian, Beninin ja Togon valtioihin. Kuninkailla on yhä selvä asema jorubojen sosiaalisessa elämässä, vaikkakin kolonialismin myötä heidän valtansa väheni huomattavasti.

Vallan symbolit

Vallan symboleja löytyy eri puolilta maailmaa. Niitä ovat esimerkiksi kruunut, valtikat, valtaistuimet, kunniamerkit ja nauhat, joihin ulkopuoliset eivät saa koskea. Tässä vitriinissä esitellään joruboiden perinteistä kuningaskuntajärjestelmää ja uskontoa, jossa taide-esineillä on merkittävä rooli.

Joruba-kuninkailla on omia sotilaita, henkivartijoita. Kaupungilla voi nähdä miehen puku päällä, punainen koru kaulassaan. Henkivartijoilla on vaatteet, jotka ovat kahta eri väriä, mustaa ja punaista. Punainen symboloi kahta henkeä, Ogua ja Shangoa, kaikkea vaarallista. Musta symboloi kuolemaa. (Raf175)

Kuninkuus voi periytyä perheen sisällä. Kun kuningas on lähtenyt, etsitään uusi kuningas ifa-ennustajan avulla. Kuninkaan tärkein ominaisuus on taito ratkoa ihmisten välisiä riitoja, hänen täytyy olla rauhallinen ja diplomaattinen. Kuninkaan pitää osata myös hankkia työpaikkoja ja elättää kylää. Myös naiset voivat olla kuninkaita.

18. Joruba-kuninkaan esineet, joruba-kansat, Benin, Nigeria ja Togo

Joruba-kuninkaan vallan merkit ovat kuninkaan kädessä oleva eläimen hännästä tehty huiska, kruunu ja lantana-helmet kaulassa. Kuninkaalla on seitsemän

eri päähinettä, joka päivälle erilainen Kuninkaat käyttävät koruja myös yöllä. Kuninkaan helmet ovat väriltään punaiset. Jos kuningas on tehnyt vakavan rikoksen, hänet voidaan panna viralta. Kuninkaalta otetaan ensin pois kunikaan päähine ja muut vallan merkit, mukaan lukien korut. Miekkaa (eben) on käytetty kuninkaan seremonioissa. (Raf177, Raf216, HRE702, Raf128b, c, Raf298)

19. Ile orit, joruba-kansat, Benin, Nigeria ja Togo

Ile orit ovat kuninkaiden tai pappien esineitä, joita säilytetään piilossa. Ile tarkoittaa taloa ja ori päätä. Ile ori tarkoittaa siis kuninkaan taloa. Yläpuoli on pää ja alapuoli on talo. Niitä käytetään tänäkin päivänä joruba-alueilla, erityisesti maaseudulla, mutta myös kaupungeissa. Ile ori on tietyn alueen ensimmäisen kuninkaan päähine. Kun kuninkaalla on Ile ori kädessä, kaikki mitä hän sanoo, on pyhää. Ile ori lähetetään usein kahdelle ihmiselle, jos on joku riita tai jos verot ovat jääneet maksamatta. Kuninkaan avustajat tuovat hatun molemmille riidan osapuolille. Kun avustajat kävelevät kadulla ile ori kädessä, kaikki kumartavat. Ile ori herättää kunnioitusta (Raf178, Raf179)

20. Lantanahelmet, joruba-kansat, Benin, Nigeria ja Togo

Lantanahelmet valmistettiin alun perin erilaisista kivistä, kuten jaspis, agaatti, karneoli ja kalsedoni, joita louhittiin nykyisen Nigerian alueelta. Helmien valmistusprosessi vaati taitoa, ja oli pääasiassa miesten työtä. 1950-luvun jälkeen ei ole enää tietoa alkuperäisestä lantanahelmien valmistuksesta, ja nykyään käytetään paljon myös kopioita, jotka on valmistettu keramiikasta, lasista ja muovista. Punaiset helmet ovat joruba-kuninkaiden ja kuninkaan ministereiden helmiä. (Raf126, Raf128b, c, HRE863)

21. Puhuva rumpu, Senegal

Puhuvia rumpuja on käytetty eri puolilla Länsi-Afrikkaa. Rummuilla oli ennen oma monimutkainen kielensä, jonka oppiminen kesti vuosia. Rummutuksella viestitettiin rituaaleista ja vihollisen hyökkäyksistä kylästä kylään. Rummutetut viestit kulkivat nopeammin ”kuin hevonen ehti ratsastaa.” Puhuvaa rumpua pidetään kainalossa ja sitä lyödään taivutetulla kepillä. Rummusta saadaan kylkien vieressä olevia naruja venyttämällä eri korkuisia ääniä, jotka muistuttavat puhetta. Monissa afrikkalaisissa kielissä äänteiden korkeudella on suuri merkitys, joten rummutuksella pystyi jäljittelemään oikeaa puhetta. (HRE278 a, b)

22. Helmipullo, Kamerun

Joruba-kuninkailla on helmipäällysteisiä esineitä. Niiden uskottiin tuovan onnea. (Raf217)

Henget/jumalat

23. Gelede-veistos, joruba-kansat, Benin, Nigeria ja Togo

Legendan mukaan Gelede on Yemoja-jumalattaren tytär. Yemojan kerrotaan olevan kaikkien joruba-jumalten äiti. Yemoja kärsi lapsettomuudesta, ja hän meni ifa-ennustajan luo pyytämään neuvoa. Ennustaja neuvoi häntä osallistumaan uhri-seremoniaan tanssimalla puuesineet päänsä päällä. Rituaalin seurauksena Yemoja tuli raskaaksi ja synnytti pojan, jonka nimeksi

tuli Efe, ja myöhemmin tyttären, josta tuli Gelede. Gelede-seremonia on tärkeä vuotuisjuhla jorubojen keskuudessa. Festivaali kestää 3-7 päivää. Gelede-sana tarkoittaa ”kohtele lempeydellä” ja se liittyy naisten voimaan ja äitiyteen. Puuveistos kuvaa ja ylistää naisten kykyä luoda elämää, sekä ihanteelliseen äitiyteen liitettyjä ominaisuuksia, kuten tyyneyttä, kärsivällisyyttä ja oikeudenmukaisuutta. Naamion alaosassa on yleensä ihmisen kasvojen yläosa tai osa eläimen päätä. Naamion yläosan aihemaailmaa ei ole rajattu. Aiheet voivat varioida esiäitien kunnioittamisesta satiirisiin piirteisiin naisessa.

Gelede-seremoniassa miestanssijat ovat pukeutuneet gelede-naamiopukuihin, joita kannetaan pään päällä. Seremoniaan kuuluu tanssia, laulua ja rummutusta. Yleisö tanssii ja taputtaa mukana. Gelede-seremonia on enemmän teatteria kuin monet muut naamiotanssit, ja puvun voi riisua muiden nähden esimerkiksi tauon aikana. Edellisenä yönä ennen gelede-seremoniaa pidetään efe-seremonia, jonka aikana naiset laulavat. Rituaali on elävää perinnettä jorubojen keskuudessa. (Raf95)

24. Shangon kirveet, joruba-kansat, Benin, Nigeria ja Togo

Joruba-pappi käyttää näitä voimasauvoina. Ne ovat Shangon, ukkosen jumalan ”kirveitä”, ja niitä voivat käyttää yhtä hyvin mies- ja naispapit. Voimasauvalla voi tehdä hyviä juttuja tai aiheuttaa ihmisille myös jotain pahaa. Ennen Shangon ja Ogun (metallin jumala) papit taistelivat sauvojen kanssa. Legenda kertoo, että kun Ogu ei ollut paikalla, Shango otti hänen vaimonsa. Tästä seurasi konflikti Shangon ja Ogun välille, ja Ogu jäi metsään häpeissään. Siksi papit vieläkin joskus taistelevat sauvojen kanssa. (Raf86, Raf87, Raf231)

Shangon kirveitä pidetään myös Shangon alttareilla. Kahdessa museomme kirveessä on kuvattuna polvistunut naishahmo, joka viittaa kunnioitukseen ja palvontaan. Shangoa pidetään sekä ankarana väärintekijöiden rankaisijana, että anteliaana, lastenantajana ja kaksosten suojelijana.

25. Oni-kuninkaan patsas, joruba-kansat, Benin, Nigeria ja Togo

Vuonna 1938 löydettiin maan alta, Ifen kaupungista Nigeriasta 18 kupariveistosta. Veistokset olivat tyyliltään naturalistisia, eivätkä länsimaiset tutkijat aluksi uskoneet niiden olevan afrikkalaista alkuperää, koska siihen asti afrikkalaista taidetta oli pidetty ei-esittävänä, eikä afrikkalaisten uskottu osaavan työstää taidokkaita veistoksia. Mitä erikoisempia teorioita keksittiin selittämään patsaiden alkuperää. Leo Frobenius ehdotti, että muinaisten kreikkalaisten kolonia olisi jättänyt patsaat jälkeensä. Jopa myyttisen, kadonneen Atlantiksen asukkaiden epäiltiin opettaneen veistotaitoa Länsi-Afrikassa. (Raf174)

Myöhemmin on löytynyt myös terrakotta-patsaita, jotka on valmistettu yhtä taidokkaasti. Alkuperäiset patsaat ajoittuvat 1100-1400 -luvuille. Ife sijaitsee muinaisen Ile Ifen -kaupungin alueella, joka oli tuolloin vahva kuningaskunta ja uskonnollinen keskus. Patsaat kuvaavat muinaisia kuninkaita, ja patsaista on tehty myöhemmin runsaasti kopioita. Tämä patsas on kopio Oni-kuninkaan veistoksesta. Kasvoilla näkyvät arpitatuoinnit ja Lajomi-jumalaan viittaavat piste-arvet. Päässä on kruunu, jossa on spiraalimainen medaljonki, josta kohoaa varren päässä oleva kukan nuppua muistuttava koriste.

26. Kuningas-metalliveistos, joruba-kansat, Benin, Nigeria ja Togo

Kuninkaalla on kädessään päällikön miekka. Kaulassa on kuninkaan korut ja päässä erikoinen kruunu/päähine. (Raf175)

27. Lajomi-veistos, joruba-kansat, Benin, Nigeria ja Togo

Kun lapsi on pieni ja saa rokon, sanotaan, että ”rokko on tullut käymään”, puhdistamaan lapsen. Joskus rokko jättää oman jälkensä ihoon. Jos se tulee aikuiselle, sitä pidetään hyvänä. Veistos on ”rokko-jumala” ja joen jumala, joka vaikuttaa hedelmällisyyteen, maanviljelykseen ja torimyynnin onnistumiseen. Rokko ja joki yhdistetään toisiinsa, koska rokko tulee usein keväällä, kun joki tulvii. Ennen kuin maanviljelyskausi alkaa, tai ennen kuin mennään torille myymään, Lajomille annetaan ruokaa, keittobanaania, palmuviinaa ja palmuöljyä. Veistos on omassa pienessä talossaan, joka on maalattu valkoiseksi ja pilkutettu punaisilla tai sinisillä pisteillä. Talossa on alttari, jossa on näitä samoja pisteitä. Vain pappi saa mennä taloon sisälle. Pieniä taloja ei pureta, vaikka kaupungeissa rakennettaisiin uusi tie, joka menee talon kohdalta. Silloin autot vain kiertävät talon. Aiemmin tämän jumalan seuraajille tehtiin pieniä piste-arpia kasvot, rintakehä ja hartiat täyteen. 90-luvulla arpien tekeminen lapsille kiellettiin. Yleensä seuraajat ovat naisia ja tyttöjä. (Raf74)

28. Ibeji kaksoset, joruba-kansat, Benin, Nigeria ja Togo

Olen kaksosperheestä. On onni perheelle, jos siihen syntyy kaksoset. Jos minun paikkakunnallani, vaikka täällä Suomessakin syntyy kaksoset, ostan ennen vuoden loppumista heille jotain makeaa, koska Ibeji-jumalat tykkäävät karkista. Meille Ibeji on tosi tärkeä jumala, jolle keitetään joka perjantai punaisia papuja ja punaista öljyä, mikä on heidän ruokansa. Ruoka viedään kolmen tien risteykseen, risteyksen keskelle. Perheestä joku vie ruuat; kaksoset itse, tai äiti tai isä.

Kun kaksoset syntyvät, vievät vanhemmat kaksoset heti ifa-ennustajalle, joka kertoo mitä Ibejit haluavat. Ne voivat haluta, että äiti vie heidät torille kiertämään ja äidin pitää kerjätä rahaa, vaikka hänellä ei olisi puutetta. Tämän jälkeen äiti menee pesulle, ja hänestä pestään pois koko aiempi elämä ja kaikki huonot asiat. Sen jälkeen ennustaja kertoo, mitä Ibejit syövät, mitä ne haluavat. Ibejit ovat kaksoslasten henget, eli oikeat vauvat syövät maitoa, mutta heidän Ibeji-henkensä voivat syödä esimerkiksi papuja ja öljyä.

Ibeji-henget ovat tyttö ja poika. Jos toinen kaksosista kuolee, kuolleelle kaksoselle tehdään tällainen puunukke, ja toinen kaksonen pitää sitä aina mukanaan, myös silloin kun menee kouluun. Kun elävä kaksonen saa uudet vaatteet, pitää toisenkin saada samanlaiset. Jos molemmat kuolevat, seuraavana syntyvän lapsi pitää kahta tällaista nukkea mukanaan. Minulla on yksi kaveri, jolla on kahdeksan tällaista. Hän antaa niille ruokaa. Minä rakastan näitä nukkeja, mutta koska minun isäni on pappi, en voi pitää mitään tällaista omassa talossani, mutta kun menen mummolle, siellä on

näitä. Mummoni ei ole kaksonen, mutta hän on Ibeji-suvusta, siksi hänellä on näitä kotonaan. (Raf14a,b, Raf15, Raf16a,b)

Vodun-uskonto

Monijumalainen vodun-uskonto elää Beninissä yhä vahvana. Beniniläiset uskovat, että jokaisen ihmisen vaikutuspiiriin kuuluu useita eri henkiä, joilta voi pyytää apua elämän kriisitilanteissa. On tärkeää huolehtia henkien hyvinvoinnista myös hyvinä aikoina, ja niille tarjoillaankin säännöllisesti esimerkiksi ruokaa, juomaa ja muita lahjoja sekä tehdään erilaisia seremonioita. Ennustajat ja papit, bokonot, auttavat ihmisten ja henkimaailman välisessä yhteydenpidossa fa-oraakkelin avulla. Tämän päivän bokonot hakevat ja ylläpitävät potilastyössä tarvitsemiaan tietoja myös kirjallisuudesta. Tavanomaisiin sairauksiin haetaan apua yrttiparantajilta, jotka tuntevat erilaiset lääkekasvit. Lääkekasveja voi ostaa toreilta, usein valmiina seoksina.

29. Bokonon ifa-lauta ja ennustusvälineet, Benin

Fa-oraakkeliin kuuluu ennustusvälineet, joita heittämällä bokono saa tietoa hengiltä. Heitettävät esineet voivat olla esimerkiksi kaurikotiloita ja pähkinöitä. Esineitä heitetään monta kertaa ja tulokset merkataan liitutaululle.

30. Astia, agere ifa, joruba kansa, Benin

Astiassa on säilytetty ennustamisessa tarvittavia kola-pähkinöitä (Raf70)

31. Bokonon helmilaukut

Helmilaukku ei ole vain laukku. Sen sisällä voi olla jotain suojelevaa materiaalia. Laukun suojeleva voima voi estää esimerkiksi haavoittumasta luodista. Nykyään laukku voi olla myös tavallinen laukku.

Helmillä on ollut eri puolilla maailmaa monia eri käyttötarkoituksia ja merkityksiä. Niitä käytetään koristautumiseen, aseman ja arvokkuuden osoittamiseen sekä kertomaan aviosäädystä, iästä ja asemasta yhteisössä. Helmien uskotaan voivan suojata tai tuovan onnea. Niitä on käytetty myös rahana kaupankäynnissä. Helmiä valmistetaan Afrikassa esimerkiksi siemenistä, pähkinöistä, kotiloista, savesta, lasista, kivestä, metalleista ja nykyään paljon myös muovista ja kierrätysmateriaaleista.

Kaurikotilo oli länsi-afrikkalaisten ensimmäinen raha. Rannikon ihmisillä oli kaurikotiloita, joita he vaihtoivat sisämaan maissiin ja eläimiin. Kuninkaat ilmaisivat kansalle vaurauttaan kaurikotiloilla. Ne ovat tärkeitä tänäkin päivänä. Ennustajat käyttävät kaurikotiloita ennustuksessa. Myös esimerkiksi Brasiliassa käytetään kaurikotiloita. Ne ovat siirtyneet sinne afrikkalaisten orjien mukana. Joruba-kielellä tätä kotiloa kutsutaan rahaksi. Ensimmäinen metalliraha, jota valmistettiin Kiinassa, oli kaurikotilon muotoinen.

32. Mami watan korut, joruba-kansat, Benin, Nigeria, Togo

Mami wata on veden jumalatar, jolla on paljon seuraajia erityisesti naisten keskuudessa. Mami wata -korut on

tehty alunperin tehty kalan luusta ja simpukoista. Valkoinen ja sininen ovat Mami watan värejä. Nykyään niitä tehdään muovista, koska kalan luuta on vaikeampi saada.

33. Bodom-helmet, Ghana (käytetään myös jorubojen parissa)

Bodom-helmet on valmistettu vanhoista lasihelmistä jauhetusta lasista uudelleen sulattamalla. Ne on varattu kuninkaille, kuningattarille ja kuninkaallisen perheen jäsenille. Niillä ajatellaan olevan myös maagisia ja parantavia voimia. Ne ovat pääosin keltaisia ja niissä on usein musta tai tummanharmaa ydin. Bodom-helmissä arvostetaan suurta kokoa ja näyttävyyttä, mutta myös runsasta määrää. Jorubojen parissa erityisesti naisministerit, jauzat käyttävät näitä.

34. Millefiori-helmet, Senegal

Millefiori-helmet ovat mosaiikkitekniikalla valmistettuja lasihelmiä, joita valmistettiin Venetsiassa. Eurooppalaiset ostivat lasihelmillä kultaa, suitsukkeita, norsunluuta, kilpikonnankuoria, sarvikuonon sarvia, palmu- ja kookosöljyä, puuta ja harkkorautaa Länsi-Afrikasta. Myöhemmin niitä käytettiin orjakaupan maksuvälineenä. Eurooppalaiset toivat Afrikkaan miljoonia venetsialaisia ja böömiläisiä lasihelmiä, joiden kohtalo on jäänyt epäselväksi. Ilmeisesti niitä on varsinaisen käytön lisäksi uhrattu suuria määriä jokiin, järviin ja meriin heittämällä.

35. Chevron-helmet, Ghana ja Kamerun

Chevron-helmet ovat Venetsiassa kehitetty tankomainen helmityyppi, joka on valmistettu monimutkaisella venytystekniikalla. Niitä on valmistettu eri väreissä ja eri tavoin koristeltuina. Vanhimmat Chevronit ovat peräisin 1500-luvulta. Ne ovat suosittuja erityisesti Ghanassa ja Kamerunissa, joissa ne kuuluvat päälliköiden koristeisiin.

4.–5. Vitriinit Sosiaalinen järjestys ja kuolema

Kokonaisuus on osittain kuratoitu beniniläisen Felix Adjen kanssa. Kursiivitekstit Felix Adjen haastatteluista.

Sosiaalinen järjestys tarkoittaa ihmisten välisten suhteiden hierarkioita ja toimintaa. Sosiaalinen järjestys määrittää, mikä on moraalisesti oikein, mitkä ovat yhteisön lait ja kenellä on valta. Kun yhteisön jäsenet tietävät asemansa ja tehtävänsä yhteisössä, arki sujuu ja konfliktit vähenevät. Sosiaalista järjestystä ylläpidetään yleensä lakien ja oikeusjärjestelmän avulla. Myös uskonto on usein osaltaan turvaamassa yhteiskuntarauhaa. Monissa kulttuureissa vanhusten asema on ollut erityinen. Vanhusten on uskottu omaavan elämän tuomaa viisautta, ja heiltä on pyydetty neuvoja pulmatilanteissa. Kuoleman jälkeen vainajan uskotaan siirtyvät esi-isien luo henkimaailmaan, johon yhteyttä voidaan pitää esimerkiksi ennustajan tai rituaalien avulla. Esimerkiksi egungun -naamiopuvut edustavat joruboille esi-isien henkiä, ja ovat yhä läsnä monissa elämän tärkeissä tapahtumissa.

Aiemmin ihmiset kuolivat harvoin vanhuuteen. Erilaiset sairaudet, tapaturmat, synnytykset ja säännöllisesti toistuvat nälänhädät aiheuttivat suurimman osan kuolemista. Tästä syystä kuolemaa ei pidetty luonnollisena, pitkän elämän päätöksenä, vaan selitystä etsittiin

yliluonnollisesta, kuten noituudesta tai henkien vihamielisyydestä. Onnettomuuden takaa saattoi paljastua myös sosiaalisten sääntöjen rikkomista tai konflikteja. Hautajaisseremonioiden tärkein tehtävä on saattaa vainaja tuonpuoleiseen turvallisesti ja palauttaa yhteisön turvallisuudentunne. Naamiopukujen tehtävä hautajaisissa on johtaa ja kontrolloida prosessia. Ne auttavat myös suremaan ja palaamaan normaaliin elämään hautajaisten jälkeen. Hautajaisissa on on usein kaksi vaihetta: varsinaiset hautajaiset ja niitä seuraava, esimerkiksi kuukauden päästä pidettävä seremonia, joka päättää suruajan.

36. Egungun naamiopuvut, joruba-kansat, Benin, Nigeria ja Togo

Egungunit tulevat ulos keväällä, kun on istutusaika. Festivaalit kestävät 7-21 päivää. Egungun menee ulos ja siunaa maan ja kuningas siunaa maanviljelijät. Kun sato on tullut, ne tulevat uudestaan ja siunaavat sadon ja kuninkaan. Samoin, kun joku menee naimisiin, Egungun tulee ja siunaa avioliiton. Päällikön hautajaisissa Egungun on tosi tärkeä. Kuolleen päällikön vaatteista otetaan yksi kangas, joka lisätään Egungunin pukuun. Näistä kerääntyy pukuun lisää kankaita, joissa on kuolleen päällikön voima. Puvun voima lisääntyy sitä mukaa, kun kankaita tulee lisää. Siksi kankaat ovat tärkeitä. Puvun housujen raitoja kutsutaan asho ogeksi: asho tarkoittaa kangas ja oge on vuori. Se on kudottu kangaspuilla. Puvuissa olevat nimet ovat voimakkaita, esimerkiksi Egu tarkoittaa vaarallista, suden tapaista eläintä. Tanssijan henkilöllisyyttä ei tiedetä, ja on tärkeää, että se on salaisuus. Tanssijat ovat nuoria miehiä Egungun -perheestä.

Egungun-rituaalissa uskotaan esi-isän hengen siirtyvän transsissa olevaan tanssijaan. Ruumis on kuin säiliö, jota henki käyttää rituaalissa, eli myös ruumis on osa naamiopukua. Tällä tavoin esi-isät ilmestyvät jälkeläisilleen tuoden ohjeita ja neuvoja tuonpuoleisesta mukanaan. Tanssi on liikkeeltään pyörähtelevää, jolloin kangassuikaleet levittäytyvät tanssijan ympärille. Egungunit puhuvat mörisevällä tai nasaalilla äänellä. Niillä on ympärillään suojelijoita, jotka huolehtivat ettei kukaan koske niihin. Suojelijoilla ei ole erityistä pukua, mutta heillä on kädessään keppi, jolla he huitovat liian lähelle tulevia. Silloin tällöin esi-isät voivat pyytää uutta pukua, jolloin vanha puku hävitetään ja korvataan uudella. Egungun –puvun saa valmistaa vain koulutettu, rituaalit tunteva räätäli tiettyjen sääntöjen mukaan. Puvun teossa auttavat myös yrttiparantajat, jotka valmistavat yrttinyytit puvun sisäpuolelle. Tanssijan ihoa vasten tulee samaa raidallista kangasta, jota käytetään myös kuolleita haudatessa. Egungunit ovat elävää perinnettä, ja nykyisin pukukankaat ovat todella värikkäitä.

Museomme egungun-puvut ovat kotoisin Nigerian Abeokutasta. Helinä Rautavaara sai ne vaihtokauppana uusista kankaista syyskuussa 1988. Puvuille tehtiin puhdistamisseremonia ja Rautavaara sai ohjeistuksen niiden käsittelyyn ja säilyttämiseen. Rautavaara oli initioitu Shangolle, joka on ukkosen, tanssin ja rummutuksen jumaluus.

37. Mmuo-naamio ja puku, ibo-kansa, Nigeria

Ekpe-rituaaliin kuuluu neljä hahmoa, jotka esiintyvät erityisesti maanviljelystansseissa ja vanhojen miesten hautajaisissa. Ibo-kansan

hautajaisissa morsianhahmot johdattavat kuolleen tuonpuoleiseen. Hahmoja on neljä, ja ne kuvaavat ibo-sisaruksia. Morsiusnaamio ja puku kuvaavat nuorten naisten voimaa, kauneutta, hedelmällisyyttä, lempeyttä ja anteliaisuutta. Puvun kirjailut muistuttavat nuorten ibo-naisten ihomaalauksia, ja kasvonaamion hiustyyli kuvaa vaurautta ja menestystä. Puvun tanssijat ovat kuitenkin miehiä.

38. Kasvikuitunaamiopuku, ibo-kansa ja igala-kansa, Nigeria ja pende-kansa, Kongo

Nigerian keskiosassa kasvikuituiset naamiopuvut tunnetaan eri nimillä. Ibo-kansa kutsuu aggressiivista ja arvaamatonta henkeä nimellä Okpaa, ja igala-kansa nimellä Iga. Samantyyppinen hahmo tunnetaan myös pendejen parissa Kongossa nimellä Minganji. Näiden henkien tehtävä on pitää yllä järjestystä. Suuret silmät symboloivat kykyä nähdä kaikki, mitä tapahtuu. Hahmoja on useita, joista yksi edustaa hyvyyttä, muut pahuutta. Ne ilmestyvät muun muassa jamssin sadonkorjuun aikaan antamaan luvan syödä uutta jamssia, nuorten miesten ympärileikkauksen aikaan ja päällikön virkaanastujaisissa ja hautajaisissa. Kuidusta neulotun naamiopuvun etuosassa on aukko sisäänmenoa varten. Aukko on peitetty koristeella. Pukujen käyttöikä on lyhyt, muutamasta viikosta muutamaan kuukauteen. Siksi ne ovat hyvin harvinaisia museoissa. Kasvikuitunaamiopukuja näkee yhä osana festivaalikulkueita ja myös eräänlaisissa kaksintaisteluissa.

39. Kanaga-naamiot ja -tanssipuvut, dogon-kansa, Mali

Kanaga-naamioiden muoto symboloi yhtä aikaa lintua, jolla on valkeat siivet ja musta otsa, ja samalla Dogon-kansan luoja-jumaluus Amman käsiä ja jalkoja sekä universumin rakennetta: ylempi horisontaalinen pylväs on taivas ja alempi, vertikaalinen on maa. Museomme kanaga-naamio symboloi feminiinistä henkeä. Kanaga-naamioita on monia erilaisia matalista metrien korkuisiin naamioihin. Osa edustaa ihmisiä, osa eläimiä, toiset ovat vaarallisia, toiset eivät. Ne liittyvät dogon-miesten Awa-salaseuran -hautajaisrituaaliin, sekä dama-rituaaliin, joka on suruajan päättymisen juhla. Joka 60. vuosi juhlitaan sigui, joka on sukupolven vaihtumisen juhla. Hautajaisseremoniassa yli seitsemänkymmentä erilaista kanaga-naamiota kuljettaa sielun tuonpuoleiseen ja kunnioittaa edesmenneen perhettä. Tanssijat liikuttavat päähinettä tanssissa edestakaisin ylös ja alas kahdeksikon muodossa koskettaen naamion päällä maata neljään eri suuntaan. Korkeimmat kanaga-naamiot viittaavat matkaan maan ja taivaan välillä ja edustavat tähtiä, galakseja ja niiden liikettä avaruudessa, sekä maailman luomista. Tänä päivänä Kanaga-naamiot esiintyvät kiertueilla ympäri Malia. Tanssipuvussa on naisille tyypillinen rintasuoja ja koristeet, joka ei kuitenkaan ole tarkoitettu naisten käyttöön, koska Kanaga-naamioiden tanssijat ovat aina miehiä. Hame ja jalkakoristeet ovat kasvikuitua.

SUUFILAISUUS SENEGALISSA

Amadou Bamban rauhanomaisella tiellä

"Olen muslimi ja jumalan olento sekä profeetta Muhammad Saw´n palvelija" (Sheikki Amadou Bamba).

Suwer-lasimaalauksissa kuvataan Senegalin siirtomaa-historiaa ja kansanelämää. Maalauksissa esiintyy myös useita islamille ja kristinuskolle yhteisiä aiheita kuten Nooan arkki.

Senegalin väestöstä 90 prosenttia on muslimeja. Arabikauppiaat toivat islamin Senegaliin 1000-luvulla. 1800-luvun lopulla sheikki eli opettaja Ahmadou Bamba perusti suufilaisen muridien veljeskunnan. Noin kolmasosa maan asukkaista kuuluu veljeskuntaan, joka korostaa islamin ja kristinuskon rauhanomaista yhteiseloa. Sheikki Ahmadou Bamba on suosittu hahmo sengalilaisissa lasimaalauksissa. Hänet kuvataan aina samalla tavalla, kasvot puoliksi huivin peittämänä.

Suufilaisuuden päämääränä on tulla Jumalan ystäväksi (wali Allah), löytää tie takaisin sielun alkukotiin ja päästä yhteyteen jumalan kanssa. Suufi pyrkii olemaan jatkuvassa hengellisessä harjoituksessa. Lopulta kaikki mitä mystikko on: hänen verenkiertonsa, hengityksensä ja sanansa ovat Jumalan ylistämistä, ja hän on jatkuvassa rukouksen tilassa.

Suwer-lasimaalaisten nimi tulee sanasta sous verre eli lasin alle. Suwerit maalataan lasilevyn kääntöpuolelle käänteisessä järjestyksessä. Ensin piirretään ääriviivat ja yksityiskohdat, kuten kasvot ja silmät ripsineen, jonka jälkeen aletaan lisätä eri värejä kerros kerrallaan. Viimeiseksi maalataan suuret pinnat kuten meri tai taivas.

Esineet

1. Painokuva Amadou Bambasta

Amadou Bambasta on olemassa ainoastaan yksi valokuva. Kuvassa hän seisoo puisen moskeijan edessä iltapäivän rukouksen jälkeen. Hänellä on kokovalkoiset vaatteet ja huivi, joka peittää suurimman osan kasvoista. Kuvan on ottanut ranskalainen virkamies. Valokuva on innoittanut ja toiminut inspiraation lähteenä monille eri taiteen muodoille Senegalissa. Bamban kuva löytyy monien muridien kotoa sekä Baye Fall- veljeskunnan n´domboista (amuletti).

2. Xassida (khassida, qasida)

Sheikki Amadou Bamban kirjoittama Xassida sisältää profeetta Muhammed Sawn rukouksia ja opetuksia, jotka perustuvat pyhään Koraaniin. Xassida sisältää kaiken mitä muslimin tulee tietää uskostaan. Amadou Bamba jätti jälkeensä satoja kirjoituksia.

3. Suwer-lasimaalauksia, Senegal
(vasemmalta oikealle, ylhäältä alas)

Amadou Bamba. Mallina on käytetty ainoata olemassa olevaa valokuvaa Bambasta. (HRE714)

Ranskan siirtomaavallan sotilaat saapuvat vangitsemaan Bambaa Djewalissa. Keskellä Ibra Fall, joka kantaa kädessään Amadou Bamban satalaa, astiaa, jossa on vettä uskonnollista peseytymistä varten. Ennen rukoilua on aina peseydyttävä. (HRE717)

Laiva, jonka kannella seisoo kolme hahmoa: nainen, virkamies/sotilas sekä kristitty pappi. Maalauksen edustalla näkyy Bamba rukoilemassa meren päällä, kalojen katsoessa vieressä. Bamban vierellä näkyy arkkienkeli Gabriel. Tämä on yksi suosituimpia aiheita ja kertomuksia Bamban elämästä, jota esitetään myös lukuisissa lasimaalauksissa. Tarinan mukaan, kun Bambaa karkotettiin Gaboniin, kielsi laivan kapteeni häneltä rukoilun laivassa ja totesi: ”Jos rukoilet, loukkaat minua. Jos et rukoile, loukkaat Jumalaasi.” Bamba ei tahtonut loukata kumpaakaan, joten hänen kerrottiin levittäneen rukousmattonsa meren aaltojen päälle ja rukoilleen siellä. Bamba oli tunnettu pasifismistaan ja osoitti rauhan tärkeyden tällä ihmeteolla. Hän kohtasi suvaitsemattoman vihollisen voimakeinojen ja väkivallan sijaan rukoilemalla rauhanomaisesti ja tyynesti meren aaltojen päällä. (HRE719)

Muridi-veljeskunnan kolmas khalifi Serigne Abdoul Ahad Mbacké. Hän on pukeutunut vihreään vaatetukseen ja vihreään päähineeseen (huivi/turbaani) sekä mustiin aurinkolaseihin. (HRE720)

Joukko lapsia koraanikoulussa, ja oikealla aikuinen, jolla on koraani edessään ja rukousnauha kädessään. Lapset ovat nuotion ympärillä ja pitävät kädessään opetustauluja. Opettaja ja oppilaat sytyttävät aikaisin aamulla ja myöhään illalla tulen, jotta näkevät lukea ja opiskella koraania. (HRE746)

Griotti, joka laulaa ja soittaa rumpua. Griotit ovat perinteisiä laulajia, runoilijoita ja tarinankertojia, jotka pystyvät oraalisessa perimätiedossaan muistamaan laulamalla pitkälle historiaan ulottuvia tapahtumia. (HRE739)

Baye Fall -hahmo (HRE741)

Baye Fall -hahmo, jolla on perinteinen bayefall-vaatetus ja rastaletit sekä kädessä xiin (nuija) ja këll (keruumalja). (HRE742)

Baye Fall -hahmo, jolla on päähine päässä ja nuija vyötäisillä. Hahmo rummuttaa, suu on auki, kenties resitointia varten. (HRE743)

Mies soittaa kora-soitinta (HRE745)

Mies ja nainen, jolla on perinteiset senegalilaiset vaatteet, naisella myös koruja. (HRE748)

Mame Limamou Laye (Seydina Mouhammadou Limamou Laye, 1843–1909) oli layenne veljeskunnan marabout eli pyhä mies ja veljeskunnan toinen khalifi. Suufilaisuus on rauhan uskonto ja välit eri veljeskuntien välillä sekä välit muihin uskontoihin ovat hyvät. Maalauksessa hänen olkapäällään näkyy 'taivaallinen vaunu', punatropiikkilintu, joka on trooppisilla merialueilla elävä pelikaanilintu ja viittaa rauhaan. Mame Limamou alkoi johtaa veljeskuntaa veljensä kuoleman jälkeen. Tarinan mukaan yksi näistä linnuista laskeutui hänen olkapäälleen, kun hän oli lausumassa paastokuukauden Ramadanin päättävää rukousta. Siitä lähtien punatropiikkilintu on säilynyt veljeskunnan tunnuksena ja heidän pitämänsä mustavalkoinen turbaani muistuttaa linnun höyhenpukua. Limamou Layesta löytyy kuuluisa valokuva, jossa hänen polvellaan istuu kyseisen lintulajin yksilö. Tämä valokuva on mallina monissa suwereissa. (HRE712)

Lasimaalauksessa on kuvattuna kaksi senegalilaista painijaa ja griot-laulaja rummun kanssa sekä kolme miestä taustalla yleisönä. Senegalilaista, perinteistä painia kutsutaan termeillä laamb (wolofinkielellä), lutte (ranskaksi, lutte avec frappe). Painissa on myös uskonnollinen ja mystinen ulottuvuus. Fyysisen painin lisäksi painijoiden maraboutit (pyhät miehet) mittelevät hengellisiä voimiaan painijoidensa kautta. Tämän takia painijat saattavat monesti kantaa suojaavia amuletteja, gris-grisejä. Näin yhdistyy myös animistisia elementtejä islaminuskoon. (HRE728)

4. Amuletit, gris-gris, Senegal / Nigeria

Suojaava amuletti, joita voi nähdä mm. senegalilaisilla painijoilla otteluissa. (HRE793) (HRE259)

Vitriini on yhteiskuratoitu Suomen muridiyhdistyksen, Matlaboul Fawzeyni Touban, kanssa.

BAYE FALL -VELJESKUNTA

Senegalista Suomeen

”Iranin moskeijoiden mosaiikkien sininen kauneus ja moguliarkkitehtuurin mahtavuus syvensivät läpi vuosien taustalla säilynyttä kunnioitustani islamia kohtaan, joka sitten löysi täyttymyksensä Senegalissa sheikki Amadou Bamban perustaman, suufilaisten muridien keskuudessa syntyneen Baye Fall -veljeskunnan parissa.” (Helinä Rautavaara muistelee 1997)

Baye Fall- veljeskunta sai nimensä sheikki Ibrahima Fallin (1855–1930) mukaan. Ibrahima Fall oli sheikki Amadou Bamban tunnetuin seuraaja. Hän painotti työnteon merkitystä ja kokonaisvaltaista omistautumista opettajalle. Ibrahima Fallin omistautuminen Bamballe tapahtui jatkuvalla työnteolla. Työnteko oli tärkeä rukouksen ja uskonharjoituksen ilmenemismuoto. Ibrahima Fall ei noudattanut perinteistä islamilaista rukousrytmiä ja hänen kerrotaan työskennelleen niin ahkerasti, että ei ehtinyt paastota, pestä hiuksia tai miettiä vaatetustaan. Ibrahima Fallin ja hänen seuraajiensa tunnusmerkeiksi muodostuivatkin pitkät rastaletit ja kangastilkuista kootut vaatteet. Muita tunnusmerkkejä ovat kaulassa kannettavat amuletit eli n`dombot, vyöllä roikkuva nuija kuur sekä keruumalja këll.

Helinä Rautavaara matkusti Senegaliin ensimmäistä kertaa vuonna 1966. Vuodesta 1984 lähtien hän vieraili maassa säännöllisesti. Viimeisellä matkallaan 1991 hän teki pyhiinvaelluksen bayefallien pyhille paikoille.

Näyttelyosio on toteutettu yhdessä Matlaboul Fawzeyni Touba Helsinki -muridiyhdistyksen kanssa. Suomen senegalilaiseen yhteisöön kuuluu noin 250 henkeä, joista viidesosa on mukana Baye Fall -veljeskunnassa. Yhteisössä on mukana Helinä Rautavaaran tuttuja

5. Helinä Rautavaaran Baye Fall –asu, Senegal

Asun yhteydessä n'dombo-amuletti (HRE791) ja maxtuma (HRE798)

6. Amuletti, n´dombo, Senegal
(puvun yhteydessä)

N´dombot ovat suojaavia, onnea tuovia amuletteja, joissa on pieniä kehystettyjä kuvia. Kuvissa on kyseisen henkilön seuraama khalifi tai sheikki, marabou eli opettaja. Tässä n´dombossa on kuvassa sheikki Mawdoum Bé. Käydessään Senegalissa Helinä Rautavaara asui hänen luonaan. (HRE791)

7. Amulettirasia, maxtuma, Senegal
(puvun yhteydessä)

Amulettirasiassa on kuva Ibra Fallista. Bamba antoi ohjeet siitä, miten tulisi toimia hänen kuolemansa jälkeen ja kun Bambasta aika jätti, hänen vanhin poikansa kantoi niitä mukanaan pienessä laukussa/kotelossa. Kolmas khalifi teki sen käytöstä yleisemmän ilmiön. Nykyään maxtumassa voi kantaa mukanaan mitä vain. (HRE798)

8. Amuletti, n´dombo, Senegal
(puvun yhteydessä)

Kuvassa on sheikki Mawdoum Bé. Käydessään Senegalissa Helinä Rautavaara asui hänen luonaan. (HRE797)

9. Nuija, kuur

Nuija, jota Baye Fallit käyttävät kilvoittelussa itsensä kanssa, symboli myös lisääntymiskyvylle. (Raf267)

10. Almumalja, këll

Baye Fallit käyttävät kulkiessaan väkijoukon parissa soittamassa rumpuja ja resitoimassa rukouksia. (Raf270)

11. Rukoushelmet (Raf272)

12. Amuletteja

Onnea tuovia amuletteja. (HRE790, HRE796, Raf268, Raf269)

13. Perinteinen asu, Senegal

Mbubb (boubou) -kaftaani ja tubay –housut. Vaatteet lahjoitti Maissa N'iang, muusikko ja griotti, Helinä Rautavaaran vanha ystävä.

14. Rumpu, tämä, Senegal

Tämä eli rumpu. Ennen puhelimia rummuilla pystyttiin viestittämään ja niiden ääni kantoi kauas.

15. Rumpu, gorog, Senegal (Raf202)

16. Soitin, xalam (Raf310)

17. Soitin, kora, Senegal (HRE184)

18. Soitin, bala fon, Senegal (HRE314 a-c)